

MILITAIRE SPECTATOR

OORLOGVOERING IN VREDESTIJD

DESINFORMATIE

- Warmlopen voor de Koude Oorlog
- The Great War and the Absence of the Operational Level

MILITAIRE SPECTATOR

Vooruitblik

In *Militaire Spectator* 2-2020 verschijnt onder meer: 'Oorlogvoering anno 2020 in het Midden-Oosten. Inzichten uit de praktijk' van drs. E.N. van der Steenhoven.

Nederland maakt in het geval van internationale militaire missies gebruik van de geïntegreerde benadering, waarbij militair optreden hand in hand gaat met diplomatie en ontwikkelingswerk. Lokale organisaties die zich uitspreken vóór democratie en mensenrechten en tegen corruptie en extremisme zijn van cruciaal belang. De lokale activisten vormen de kurk waarop internationale (hulp)organisaties drijven, van het Rode Kruis tot de Internationale Organisatie voor Migratie en alle VN-organisaties.

Terreurgroepen in het Midden-Oosten steken intussen veel tijd en energie in het monddood maken van lokale mensenrechtenactivisten, onder meer door het stilleggen van Facebook- en

FOTO US ARMY, RAY BOYINGTON

Twitteraccounts, identiteitsfraude, ontvoering en het verspreiden van desinformatie. Deze nieuwe methodieken kunnen het werk van militairen op uitzending sterk bemoeilijken of gevaarlijker maken, want het zijn juist de lokale activisten met wie militairen samen moeten werken in de strijd tegen extremistische ideologieën. Extremisme kan immers alleen duurzaam van binnenuit worden geweed; internationale organisaties alleen hebben dit morele gezag niet, net zomin als buitenlandse militairen.

MEDEDELING

Kooy-symposium 2020

ONderBEMAND!

Defensie heeft een personeelstekort waarvoor oplossingen worden gezocht. Welke rol kan de techniek spelen in het creëren van een organisatie met een lagere personeelsbehoefte? Kan werken op afstand, het gebruik van robots en de toepassing van kunstmatige intelligentie de meeste winst opleveren bij de inzet van manschappen of juist in ondersteunende taken? Wat zijn de voor- en nadelen van een personeelsarme krijgsmacht? En is bij dit thema Europese samenwerking mogelijk?

Die vragen staan op 15 april centraal op het Kooy-symposium 2020 in Stroe. Keynote-speakers zijn staatssecretaris van Defensie Barbara Visser en prof. dr. Steven dHondt (TNO).

Datum: woensdag 15 april 2020

Locatie: Gen.Maj. Kootkazerne, Wolweg 110, 3776 LT Stroe

Tijd: 10.00-17.30 uur

Meer informatie en aanmelden: www.kivi.nl/afdelingen/defensie-en-veiligheid/kooy-symposium

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
E info@kvbk.nl
facebook.com/KVBKsecretaris
twitter.com/kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor R.P.G. Verheijen MA
E secretaris@kvbk.nl
Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVVK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
E ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Igen b.d. ir. R.G. Tieskens (hoofdredacteur)
drs. A. Alta
kol Marns drs. G.F. Booij EMSD
kol drs. A.J.H. Bouwmeester
prof. dr. A. ten Cate
dr. A. Claver
drs. P. Donker
bgen prof. dr. mr. P.A.L. Duchaine
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
kol ir. M.P. Groeneveld
kap (R) L.J. Leeuwenburg-de Jong MA
(e-outreach)
kol mr. drs. B.M.J. Pijpers
mr. drs. A. van Vark KMar
ktz drs. H. Warnar
maj KLu Y.Q. Wingelaar-Jagt, MD

BUREAUREDACTIE

M. Katsman MA
mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten (eindredactie)
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 – 316 51 20
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl
facebook.com/militaire-spectator
twitter.com/milspectator
De Militaire Spectator is
aangesloten bij de European
Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Bariet Ten Brink
ISSN 0026-3869
Nadruk verboden

Coverfoto: Mischa Bonis Post

MILITAIRESPECTATOR

4 The Great War and the Absence of the Operational Level

E.A.H.G. Caelen

During the Great War of 1914-1918 the operational level was virtually non-existent, meaning that there was officially no linking pin between strategy and tactical battles.

14 Oorlogvoering in vreedestijd

Y.D.B. van Haften

De theorie van de kernkwadranten maakt het mogelijk de sterke en zwakke punten van Defensie in kaart te brengen en te kijken waar Nederland het kwetsbaarst is in hybride oorlogvoering door buitenlandse mogendheden.

28 Warmlopen voor de Koude Oorlog

W. Kuijl

Tijdens de Koude Oorlog had Nederland een stay-behind-netwerk, dat na een bezetting door legers van de Sovjet-Unie en haar satellietstaten de taak zou hebben inlichtingen te verzamelen en sabotage te plegen.

En verder:

Editoriaal	2
Tegenwicht	40
Gastcolumn	42
Meningen van anderen	44
Boeken	47
RetroSpectator	50
Andere ogen	52

Het Orakel van Delphi

Begin januari is de Iraanse generaal-majoor Qassem Soleimani, op gezag van de Amerikaanse president Trump, in Bagdad gedood. Hoewel Trump vervolgens op een persconferentie vanuit het Mar-a-Lago resort in Florida stelt deze actie te hebben uitgevoerd om een oorlog te beëindigen en niet om een oorlog te beginnen, deelt niet iedereen deze mening en is er ook zeker geen sprake van de-escalatie in het Midden-Oosten.

Begrijpelijkerwijs ontploften de media over deze materie. Experts vroegen zich af of de actie wel legaal is? Wat zegt het internationale recht over deze handeling? Binnen welke Amerikaanse strategie past dit? Zouden de bondgenoten de VS gaan steunen, in woord en daad? Welk effect had het dat de VS dreigde met sancties? Waar was de EU? De VN?

Wat vooral opvallend was, is dat vrijwel alle communicatie – zelfs die tussen de president en het Congres – via Twitter of andere onlinemediën verliep. Maar niet alleen Trump is proactief op Twitter, ook Iran reageert, onder meer door de website van de Amerikaanse Federal Depository Library te hacken.

Wat zegt dit alles? Tijden veranderen! De mens is een sociaal wezen. En bij spanningen en conflicten gaan mensen communiceren met als doel een gemeenschappelijke basis of nieuw evenwicht te vinden.¹ Communiceren vindt plaats door het uitwisselen van meningen. Een conflict hebben, ja zelfs oorlogvoeren, is een inherent menselijke activiteit.

De mens verandert en daardoor veranderen ook het begrip, de mogelijkheden, beperkingen en de manier van oorlogvoeren.² De gewapende conflicten van Alexander de Grote verschillen van de conflicten in de tijd van Mahan, Douhet of Napoleon, en de laatste zijn weer fundamenteel anders dan de huidige. Dit heeft volgens Bousquet te maken met de verwevenheid tussen wetenschap en oorlogvoering: technologische progressie beïnvloedt ons denken over oorlogvoering, en andersom.³

Waar de premoderne mens vooral het jagersinstinct liet prevaleren, is de moderne mens getransformeerd van een ridderlijke strijd in de

1 Filippo Tansino, 'Analysing Strategic Communications through Early Modern Theatre', in: *Defence Strategic Communications* 6 (2019): 38, <https://doi.org/10.30966/2018.RIGA.6>, blz. 53-54.

2 Carl von Clausewitz, *Vom kriege. Hinterlassenes Werk, Hinterlassene Werke ... über Krieg und Kriegführung* (Berlin SE - 3 volumes: F. Dümmler, 1832) Achten Buch, Drittes Kapitel.

3 Antoine Bousquet, 'Chaoplex Warfare or the Future of Military Organization', in: *International Affairs* 84, No. 5 (2008): 915-29, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2008.00746.x>, blz. 917.

Middeleeuwen naar het hoogtechnologische mechanische gevecht met andere spelregels: van paard en het gesproken woord naar de tank, het jachtvliegtuig en de boekdrukkunst. Deze moderniteit, waarin de waarheid stoelt op de wetenschap en feiten, domineert het denken in de krijgsmacht tot op de dag van vandaag – hoewel het belang van informatie als wapen, middel en doel voor de krijgsmacht is beschreven in de studie *Delphi*.⁴

De enigszins retorische vraag is echter of de moderniteit nog wel het prevalerende paradigma is, of dat wij in de overgang zitten tussen het moderne en het postmoderne paradigma waarin de TV het boek verdrukt als medium. Of sterker nog, zitten wij met de komst van het internet als dominant communicatiemiddel niet reeds lang in het postmoderne *post-truth*-tijdperk?⁵

In het post-truth tijdperk is niet langer het objectieve feit de waarheid, maar zit de waarheid in de 'subjectieve' perceptie daarvan. En deze perceptie van een gebeurtenis, beeltenis of video krijgt geen autoriteit op basis van bewijs of argumenten, maar op basis van emoties, kijkcijfers of – in het internettijdperk – *likes*. En de mens, als conformistisch sociaal wezen, past zijn gedrag aan aan de mening van de meerderheid. Een tweet van Trump met miljoenen, deels door *fake*-accounts gegenereerde *likes* wordt derhalve 'een waarheid' in het post-truth tijdperk. En gezien meerdere sociale media-uitingen veel *likes* krijgen, zijn deze allemaal 'waar'. Deze vloedgolf aan uitingen en *likes* zorgt ervoor dat argumenten worden weggespoeld en wij niet meer weten wat waar is en wat niet. Dit zorgt voor een vervlakking in het publieke discours.

Deze surrogaatwerkelijkheid komt niet alleen voort uit, maar wordt ook versterkt door de digitalisering van de samenleving, de opkomst van het internet en sociale media, met alle voor- en nadelen van dien. Bij verkiezingen bereik je tegenwoordig via sociale media-platforms veel groepen, wat een uitkomst biedt voor minder transparante, tolerante of autoritaire samenlevingen. Anderzijds leren autoritaire systemen ook snel om diezelfde sociale media te gebruiken om de samenleving

te manipuleren of zelfs te onderdrukken. En dat heeft een polariserende werking tussen groepen in de maatschappij.

Zelfs traditionele media maken een knieval voor de likes en emoties van de publieke opinie ten faveure van de klassieke onderzoeksjournalistiek, wat de *checks and balances* van ons democratische systeem in gevaar kan brengen, omdat het zowel de vervlakking van het discours als de polarisatie van groepen in de hand werkt. Maar ja, het eerste verkoopt, het laatste niet.

Wat betekent dit? Ten eerste: sociale media worden weliswaar gebruikt voor politieke communicatie, maar zijn ze daar wel geschikt voor? Ten tweede: moet de kritische journalistiek niet wegblijven van vluchtige emoties en haar rol als waakhond in het democratische bestel hernemen? Ten slotte een *wake-up call* voor de krijgsmacht: als wij het toekomstige conflict willen winnen, moeten wij ons dus niet alleen voorbereiden op een conflict met hoogwaardig staal en aluminium, maar ook op een conflict in een post-truth-tijdperk waarbij informatie het primaire wapen is? *Delphi revisited?*

De recente spanningen in en rondom Iran tonen eens te meer aan dat de 'informatieoorlog', geïntegreerd met diplomatieke en militaire instrumenten van macht, in volle gang is. En indien wij niet zijn voorbereid op een conflict waarbij *weaponised information* over en weer wordt ingezet, dan zullen in de nabije toekomst niet alleen de Soleimani's van deze wereld sneuvelen, maar sneuvelt ook onze waarheid en de kern van ons democratisch bestel. En dan zijn we nog verder van huis. ■

4 De studie *Delphi* verwijst naar een deelstudie in het kader van het project Doorontwikkeling van de krijgsmacht over 'informatie als wapen, middel en doel'. De studie is een intern document, maar de essentie ervan wordt weergegeven in: Hans A. van Dalen e.a., 'NetForce. Een nieuw model voor toekomstige Defensie', in: *Militaire Spectator* 186 (2017) (3) 125-140.

5 James Ball, *Post-Truth: How Bullshit Conquered the World* (Londen, Biteback Publishing, 2017) 278.

The Great War and the Absence of the Operational Level

During the Great War of 1914-1918 the operational level was virtually non-existent, meaning that there was officially no linking pin between strategy and the tactical battles, and consequently, the end-ways-means-risks were not aligned. Generals like Falkenhayn, Haig, and Ludendorff were convinced that a tactical success might initiate a strategic triumph. British military leadership in the Middle East showed another picture. There, based upon his experiences at the Western Front, general Edmund Allenby understood that the strategic leader could not attain complete knowledge of the many facts influencing the theatre, including the battlefield. Allenby's approach was a precursor of a campaign plan, while a German operational level never even came into being.

*Colonel E.A.H.G. Caelen**

Members of the Korps Hofmann in Galicia: during the Great War, German military leaders sought to strengthen failing Austria-Hungarian divisions by coming up with tactical solutions

PHOTO NATIONAL LIBRARY OF AUSTRIA

Officers learn by studying, and during exercises and operations they learn by doing, meanwhile gaining experience. By studying military exploits of the past they learn from the mistakes of others. A study of the Great War 1914-1918 offers the officer of today a unique opportunity to learn about strategic leadership in relation to innovation, alignment of the end-ways-means-risks, a dynamic and complex environment, and the lack of an operational level. Contemporary strategic leadership faces almost the same challenges as leaders faced during the Great War. This article focuses on the connection between strategy and tactics: the operational level. It also pays attention to how military commanders acted at the operational level by taking a closer look at their roles and responsibilities. Although the American Civil War (1861-1865) and the Russian-Japanese War (1904-1905) demonstrated a first glimpse of this operational level, whereby the American and Russian military leaders commanded huge masses of forces, the operational level developed gradually over time. In the Interbellum Russian military thinker Alexandr Svechin labeled it as the operational level. And during the 1970s the Americans, after the war in Vietnam, reintroduced the name operational level and from that moment on many NATO countries also adopted the term.¹

Today the operational level is considered as a very important link between the strategic and tactical level. The commander and his headquarters at operational level translate the political guidance and directions into feasible military plans and orders.²

This article deals with the Great War during which the term 'operational level' did not exist. The level itself was already there although the military leaders were not aware of it and did not create such a level with all its consequences. During the Great War, the generals were looking in the same way as Janus, the two-headed God, to the past and the future. The historical perspective showed generals, who believed that a successful battle was the culmination of all the work and the key to strategic success, and consequently these generals interfered in almost everything, even in the smallest detail. From the

future perspective, the generals looked out towards multiple battles in several theaters, reducing the value of one single battle to virtually zero unless it supported the goals in a specific theatre. These generals had a broader scope, but were a minority, and did not determine the course of the Great War. In order to make the struggle with a lack of the operational level during the Great War well reflected in this article, subjects as the generals at the Western Front, the concept of 'fighting just another battle' both at the Eastern as well as the Western Front in Europe, the British Campaigns in the Sinai and Palestine, and the lessons learnt will be dealt with.

The poem *Dulce et Decorum Est pro Patria Mori* written by the British lieutenant Wilfred Owen demonstrates the miserable life in the trenches on the Western Front in the Great War.³ Indeed, life in the trenches was dreadful because the artillery barrages, the gas attacks, the flame-throwers and lack of progress exhausted the soldiers, most of the time huddled in their primitive self-dug shelters. Life for the strategic military leaders was different. Although they comfortably lived at a distance from those trenches, they endlessly faced new challenges caused by unexpected turns in their plans, failures made by their Allies, and limited results of newly-introduced technology.

In Western Europe, the Great War started and terminated with maneuver, but the nature of maneuver in 1914 was systematically different from that of 1918. In 1914, an adjusted version of the German Schlieffen Plan showed Napoleonic characteristics, while the last Allied

* Currently, the author is Chief of the Directorate for Operations' Long Term Operational Planning within the Ministry of Defence (DOPS J5). Colonel E.A.H.G. Caelen graduated from the United States Army War College in 2018. Within the framework of this War College the author attended electives about strategy and leadership in the Great War which lead to this article.

1 Rienk Sijbrandi, 'Never send a man, if you can send a bullet. De Diepe Operatie van de Brigade', *Militaire Spectator* 187 (2018) (2) 60-63.
 2 Commander of the Netherlands Armed Forces, *Netherlands Defence Doctrine* (The Hague, June 2019) 28-29.
 3 Wilfred Owen, *Dulce et Decorum Est pro Patria Mori* (October 1917) see: www.warpoetry.uk/.

Like other German generals, Erich von Falkenhayn (centre) tended to act on the tactical level

PHOTO NATIONAL LIBRARY OF AUSTRIA

offensive in 1918, almost four years later, unveiled a kind of warfare today known as ‘all arms warfare’ with the deployment of tanks, airplanes, and with new concepts of operations for infantry and artillery.⁴ The strategic military leaders, often criticized for poor leadership, were responsible for the implementation of these innovations that finally led to the end of the Great War. The innovations involved trial and error, and it is important to realize that these leaders achieved these innovations in the context of trench warfare, which was the result of the in nature highly mobile German troops carrying out the Schlieffen Plan that came to a halt. After being defeated in the Marne Valley in September 1914, the Germans tried to race to the sea, a maneuver to conquer the Channel ports to create a favourable position with regard to continuing the war against the British Empire, but they did not succeed.⁵ Moreover,

neither maneuver produced any innovations. Conversely, attrition did.

The Generals at the Western Front

This first section shows the struggles of the generals in Europe on both sides. During the Great War the operational level was virtually non-existent, meaning that there was officially no linking pin between strategy and the tactical battles, and consequently, the end-ways-means-risks were not aligned. General Helmuth von Moltke the Younger’s three roles and responsibilities clarify this point. First, he was the army’s strategic advisor to the German Emperor. Second, he was Chief of the General Staff and gave the army strategic directions and he could also allocate resources to support these directions. He was the overall commander, who was responsible for the Western as well as the Eastern Front. Third, he was the commander of the Western Front, and consequently he had the final responsibility for the implementation of the adjusted Schlieffen Plan. These three roles

⁴ Hew Strachan, *The First World War* (London, Simon and Schuster, 2003) 302-307.

⁵ John Keegan, *The First World War. An Illustrated History* (London, Random House Limited, 2001) 118-119.

led to conflicting interests, but never initiated a professional debate about strategy, illustrated by the following example. On 30 August 1914, Moltke stated that the Emperor could postpone mobilization and, consequently, preserve the peace. But Moltke changed his mind, when he contemplated the German endeavours in the West. A quick capture of the fortresses of Liège would be a key to success, so it would be a necessary step towards a successful campaign in the West. 'So why don't we try it,' was Moltke's main thought.⁶

The connection between strategy and tactics was rarely recognized during the war, and consequently the fusion of roles and responsibilities as shown by Moltke dominated, which prohibited a professional discussion about the German strategy. It is noteworthy that the strategic

military leaders predominantly focused on the tactics, while they most likely already knew that a tactical victory, in itself, would not support the overall strategy. A tactical victory had no significance as demonstrated in the following examples. During the end of 1915, general Erich von Falkenhayn, as Chief of the German General Staff, examined the Germans' strategic position on the Western Front to reconsider the German plans. He subsequently focused on the tactical operations, and the deployment of Storm Troopers for the fights at Verdun.⁷ His successor, general Erich Ludendorff, showed similar

6 Margaret MacMillan, *The War that Ended Peace. The Road to 1914* (New York, Random House, 2013) 610.

7 Erich von Falkenhayn, *General Headquarters and its Critical Decisions, 1914-1916* (London, Hutchinson and Co., 1919) 193-239.

British general Douglas Haig (left) transferred the higher tactical level, which was comparable to the modern operational level, to just an administrative layer

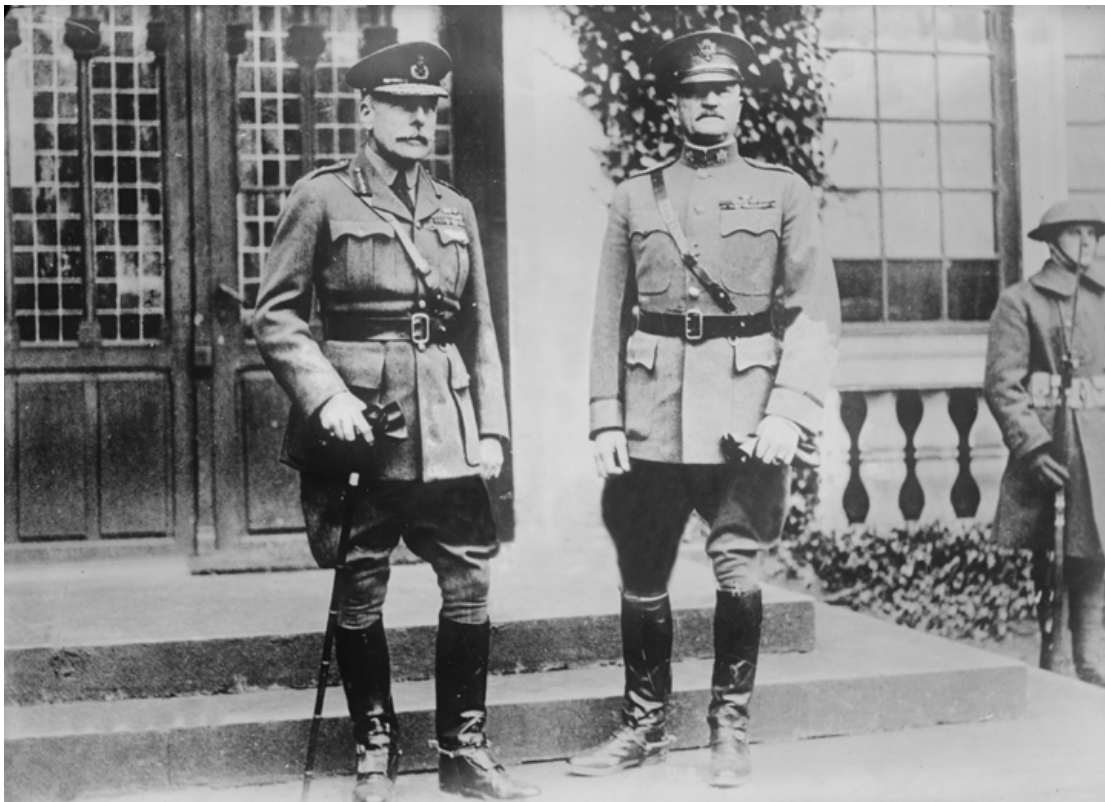

PHOTO LIBRARY OF CONGRESS

conduct during Germany's offensives of 1918. Ludendorff particularly acted on the tactical level at the Western Front. He lacked a profound political and military strategic overview of Germany's stance and position in Europe.⁸ This shortcoming was not merely limited to the German General Staff. The British military leadership on the Western Front displayed the same adoration of tactical challenges. On the eve of the Battle of the Somme in 1916, general Douglas Haig was Commander of the British Expeditionary Force, and the connection between the strategic level in London and the tactical level, being the British Armies in France and Belgium. Furthermore, Haig was the counterpart of the French and Belgian strategic leaders. Comprehending this responsibility, Haig was principally concerned about the detailed planning of the divisions, bypassing the higher tactical level. Consequently, he did not use their abilities and transferred the higher tactical level,

which was comparable to the modern operational level, to just an administrative layer.⁹

At the beginning of the 20th century the military strategic leaders were not blind to the changing character of war; a change that occurred rapidly and simultaneously in many different echelons. Already in 1909, Moltke realized that a decisive battle was unrealistic because of the enormous size of the armed forces amplified through strategic alliances, the technological developments of weapons, and also because of the diversity of the theatres.¹⁰ To elaborate on this point: the British generals commanded an army which varied from 150,000 professional soldiers in 1914 to an army of almost two million conscripts and regulars in 1918, including all supporting elements. Moreover, tanks, airplanes, and several other weapon systems entered the war. Another point to take into consideration is that these leaders grew up in a period when social Darwinism was a major theme in normal life, with the underlying idea that suffering and massive fatalities represented a significant part of the Great Power's struggle.¹¹ So, the requirements set for these leaders were excessive; at the same time, they ended up being the leaders who set the preconditions for the necessary innovations. Hence, it remains doubtful why they preferred the tactical instead of the strategic level, and why they just fought battles for the sake of fighting. Maybe they were blinded by their perception of war. Falkenhayn, Haig, and Ludendorff were convinced that a tactical success might initiate a strategic triumph. 'So, let's fight!

Fighting 'Just another Battle' at the Eastern and Western Front

The Great War demonstrated a series of battles that lacked the alignment of the strategic ends, ways, means, and risks, both at the Western and Eastern front. This raises two interconnected questions. Why did the tactical leader start just another battle without a clear strategic objective? And why did the strategic leader provide the necessary resources while they

Strategic leaders predominantly have to focus on strategic success, and must realize that a single tactical victory has no significance

8 Erich Ludendorff, *My War Memories, 1914-1918, vol. II* (London, Hutchinson and Co., 1919) 589-591.

9 J.H. Boraston, ed., *Sir Douglas Haig's Despatches* (London, J.M. Dent and Sons, 1919) 21-31.

10 Strachan, *The First World War*, 43-44.

11 Peter Paret, *Makers of Modern Strategy, from Machiavelli to the Nuclear Age* (Princeton, Princeton University Press, 1986) 522-525.

PHOTO NATIONAL LIBRARY OF AUSTRIA

Deployment of additional German troops in Folwarki Waga, Galicia: Ludendorff favoured continuous tactical fights on Russian soil

should have known that the contribution to the strategy was irrelevant? In the autumn of 1914, the fighting at the Eastern Front exhibited a battle in line with the strategy. By defeating the Russian 2nd Army at the Battle of Tannenberg, the German 8th Army removed the Russian threat to Eastern Prussia, and acted in accordance with the German strategy demanding an initial victory in the West sequentially followed by a victory in the East.¹² However, almost simultaneously, its ally Austria-Hungary collapsed on the Carpathian front in Galicia due to Russian supremacy.¹³ It is important to realize that the German General Staff was familiar with the limited seize of the Austrian-Hungarian armed forces, the unreliability of the Slavic units in the Austrian-Hungarian armies, and the constrained railway network in Galicia to transport the Austrian-Hungarian soldiers.¹⁴ Notwithstanding the challenges in Galicia and the elimination of the Russian threat to Eastern Germany, Ludendorff favoured continuous tactical fights on Russian soil and accepted the

risk of operating on external lines.¹⁵ As a result, the Chief of the German General Staff ordered the deployment of a new German army into Galicia to support the Austrian-Hungarian military.¹⁶

The aftermath of Tannenberg demonstrated that Ludendorff, in theatre, did not examine the broader context, let alone reframe his mission against that broader context. After Tannenberg, Ludendorff should immediately have supported the plodding Austrian-Hungarians in Galicia in accordance with the strategy. Conversely, by continuing the fight on Russian soil and occupying territory, he claimed additional resources highly required in Galicia. The

12 Strachan, *The First World War*, 133.

13 Keegan, *The First World War*, 146-147.

14 MacMillan, *The War that Ended Peace*, 358-359.

15 Ludendorff, *My War Memories*, 64-65.

16 Keegan, *The First World War*, 147.

strategic leaders in Berlin directly disapproved of these developments because of the unnecessary allocation of resources that did not contribute to the strategic success. However, just another German battle not in line with its strategy, was not so much favourable to the Russian forces at the Eastern front, but much more to the Western opponent, finally resulting in a French strategic win.

At the end of 1915, the Chief of the German General Staff, General Erich von Falkenhayn, was convinced that France would collapse. The French Army had reached the end of its endurance, and a defeated French Army would simplify the extermination of the British Army

in Western Europe. By attacking at Verdun, Falkenhayn thought that, if the French retreated, France would lose Verdun, ultimately leading to the defeat of the French Army.¹⁷ That was just simple military logic. However, at the end of 1915, during the German preparations for the attack at Verdun, a glance at its position indicated that the French Higher Command did not consider its strategic importance at all.¹⁸ The French were moving combat power and artillery out of the Verdun region, which gave rise to a discussion in the French Parliament that did not lead to changes in the position of Verdun.¹⁹ A question about the higher German intention to attack would have been justified. Falkenhayn might have known about the French retreat from Verdun, but commenced Operation *Gericht* (Judgement), and probably hoped for a positive strategic effect. Regarding the modus operandi and scarce German resources, Falkenhayn put his hopes on a new tactical concept, *Stoßtruppen* or Storm Troopers, which

17 Von Falkenhayn, *General Headquarters and its Critical Decisions*, 210-214.

18 Keegan, *The First World War*, 257.

19 Anthony Clayton, *The Path of Glory. The French Army 1914-1918* (London, Wellington House, 2003) 96-97.

Stoßtruppen or Storm Troopers, a new tactical concept, proved to be just a temporary success

PHOTO NATIONAL LIBRARY OF AUSTRIA

were small infantry units equipped with the latest innovated weapons, looking for soft spots in the French defence.²⁰ Unlucky for Falkenhayn, it was just a temporary success.

As mentioned, the French strategic leaders were initially decreasing combat power in the vicinity of Verdun, as they regarded it as of less importance. Nonetheless, the German progress struck a nerve with French forces on the spot, and consequently the French used their limited firepower to defend Verdun to the extreme.²¹ General Philippe Pétain extended the French defences, regained the initiative, and forced Falkenhayn to change tactics by replacing the Storm Troopers by mass armies. The latter was certainly not beneficial to Germany with its scarce resources, but it got worse. Verdun became the symbol of French tenacity, defended by the French Army without any support from its Allies. It was a huge effort for the French Army. Despite Pétain's plan of rotating divisions between front and rear areas, the French soldiers were psychologically as well as physically exhausted.²²

Regarding Verdun, the moral is that just fighting for the sake of fighting can generate negative strategic side effects, like the unnecessary and unexpected loss of resources as shown at Verdun, and thus be a moral boost for the opponent. Tactical innovation, like the use of Storm Troopers to break the deadlock of trench warfare, could not compensate these negative strategic side effects. These examples demonstrate the importance of the link between the strategic and tactical level.

The British Sinai and Palestine Campaign (1915-1918)

Where military commanders in Europe at the Eastern and Western front were struggling with the non-existing operational level, British leadership in the Middle East showed another picture. Although the British Sinai and Palestine Campaign looked very well organized from the outside, it was not all bright and shiny. On December 9, 1917, British general Edmund Allenby took the Holy City of Jerusalem by order

PHOTO LIBRARY OF CONGRESS

General Edmund Allenby enters Jerusalem: he divided his operations in several phases with decisive points, which may be seen as a precursor of a campaign plan

of the British Prime Minister.²³ It was meant as a Christmas present to the people of the Commonwealth: it was the first British victory since the outbreak of the Great War and, consequently, enhanced British confidence in their army and the determination to prevail. Allenby's approach was different and is worthwhile to draw attention to.

20 Strachan, *The First World War*, 182.

21 Paul Jankowski, 'Verdun: The Endless Battle,' *The Historian* (Summer 2016) 26.

22 Clayton, *The Path of Glory*, 120-123.

23 Keegan, *The First World War*, 327.

NATIONAL LIBRARY OF AUSTRIA

A unit of the German Südararmee underway with mortars: during the Great War, a German operational level never came into being

General Allenby's leadership demonstrated a significant difference with that of his contemporaries in France. Based upon his experiences at the Western Front, he understood that the strategic leader could not attain complete knowledge of the many facts influencing the theatre, including the battlefield. Therefore, his plan was to divide his operations in several phases with decisive points, which may be seen as a precursor of a campaign plan, tending towards operational art, the art of warfare at the operational level. Furthermore, Allenby was gifted with a sense for operational leadership, sensing when he needed to control details or when to issue only the outlines of his plan. The latter was closely linked with his confidence in his subordinate commanders, and to the way he could handle uncertainties. So, besides know-

ledge about operational art, directing a successful campaign also depended on the right leadership skills.

Allenby was increasingly involved in setting the preconditions for the attack on the Ottoman defensive stronghold of Beersheba in the Palestinian desert.²⁴ This was understandable because Beersheba was a crucial location for the British water supply and transport of the British formations. Eventually, for the attack on Jaffa and Jerusalem, Allenby provided his junior commanders with broadly defined guidelines, thus demonstrating confidence in their knowledge and abilities.²⁵ Although it is just one example, Allenby's role and responsibility justify two fascinating observations. First, a level between the Grand Strategy of a nation and the execution of battles is necessary. Allenby's management of the campaign made clear that a certain level in the military chain of command, later known as the operational level, needs to translate the usually widely formulated

²⁴ Edmund Allenby, *The Advance of the Egyptian Expeditionary Force* (London, His Majesty's Stationary Office, 1919) 2.

²⁵ *Ibid.*, 7-9.

Grand Strategy into manageable tactical military assignments. Second, the military leader at the operational level has to take the long view with a thorough understanding of the strategic ends, and must not fall into the trap of paternalism and interference at the tactical level. It seemed that Allenby did have the accurate competencies for the operational level, and consequently he considered his battles well. To him it was not 'just another battle', and he gave the British people an exclusive Christmas present in the shape of an enormous moral boost.

Lessons learnt for contemporary strategic leaders

In 1914, the strategic military leaders were inexperienced concerning how to run a war, although they realized that the upcoming war would have a different character than previous wars between European powers.²⁶ As stated before, they faced mass armies, new technology, and conflicting interests with allies and the fallacies in their own planning. The military leaders had to deal with these challenges, but were not able to understand that this was far too much to handle. An additional level could have been of added value, and consequently have set the conditions for the tactical level. It was not until April 3, 1918 that the Allies appointed marshal Ferdinand Foch commander of all the armies at the Western Front and introduced a level equivalent to the current operational level.²⁷ A German operational level never came into being, not even during the Second World War. The German *Blitzkrieg* concept in the 1940s was not effective because of the operational level, although the Germans were initially very successful during their Western campaign, winning several tactical battles. However, during the Second World War the German tactical plans were not synchronized, there was no operational design, and the successes came from opportunism, fierce fighting and sometimes the application of *Auftragstaktik*, the German precursor of Mission Command.

Current strategic military leaders have to recognize that the operational level in a specific

Strategic leaders have to comprehend that the challenges from strategic to tactical level, and from new technology to new *modi operandi*, are far too much to handle

theatre can tackle the challenges without the intrusion of the overall strategic level. In contrast, overall strategic leaders should intervene when the operational level directs the execution of just another battle not linked to the strategic objective and is therefore irrelevant. Contemporary technical potential is not an excuse for complying with this situation. Furthermore, current strategic leaders have to promote creativity within the strategic and operational levels because the methodical approach as applied by Falkenhayn, Ludendorff, and Haig was unsuccessful. It was not aligned with strategy, and caused an abundant amount of fatalities. Strategic leaders need to comprehend that they sometimes have to make plans that might lead to a lot of casualties. Casualty avoidance cannot always be guaranteed. The ultimate sacrifice of soldiers is justified, but only when national interests are high and when the fighting is part of an overall strategy. If that is not the case, then the late lieutenant Wilfred Owen was right: to perish in 'just another battle' is still the 'Old Lie'.²⁸ ■

²⁶ Strachan, *The First World War*, 43-44.

²⁷ *Ibid.*, 301.

²⁸ Owen, *Dulce et Decorum Est pro Patria Mori*.

Oorlogvoering in vreedestijd

Effecten van hybride operaties op de Nederlandse krijgsmacht

In vreedestijd kan de oorlogvoerende capaciteit van Nederland heimelijk worden aangetast door een buitenlandse mogendheid. Onder het mom van hybride oorlogvoering leggen vijandige statelijke actoren zwakke punten van Nederland graag bloot. Door middel van de theorie van de kernkwadranten, vooral bekend uit de menswetenschappen, definieert dit artikel de sterke en daaraan gerelateerde zwakke punten van Defensie. Wat zijn precies die zwakke punten, ofwel valkuilen voor Defensie? En hoe kan een buitenlandse mogendheid die uitbuiten? De resultaten van dit onderzoek helpen alle lagen van Defensie, van de politieke top tot de groep in het bos, de effecten van hybride oorlogvoering beter te begrijpen.

Y.D.B. van Haaften MA*

FOTO MCD, SJOERD HILCKMANN

* Yoeri van Haaften is alumnus van de master Military Strategic Studies aan de NLDA. Hij deed dit onderzoek toen hij werkte als Rijkstraineer bij het 106 Inlichtingenskadron van het JISTARC.

1 George F. Kennan, *The inauguration of organized political warfare* (1948), beschikbaar op <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/114320.pdf?v=941dc9ee5c6e51333ea9ebbbc9104e8c>.

2 De auteur kiest er voor om het over hybride oorlogvoering te hebben omdat, ondanks de nominale vrede tijdens hybride operaties, de doelen van zo een campagne lijken op die van traditionele oorlogvoering: opleggen van een politieke wil en/of het vernietigen van de oorlogvoerende capaciteit van de opponent.

3 De definitie van hybride conflictvoering volgens de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst: het bereiken van politiek-strategische doelen door gebruik te maken van alle politieke, militaire, economische, informatie-, inlichtingen-, en cybermiddelen, zonder dat er sprake is van een openlijk conflict tussen twee staten (MIVD Jaarverslag 2016).

4 Bijvoorbeeld: Kamerstukken 28676 nr. 293 (2018).

Al in 1948 sprak het hoofd Beleidsplanning van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken over politieke oorlogvoering: ‘the employment of all the means at a nation’s command, short of war, to achieve its national objectives.’¹ Alhoewel we dit pas recent hybride oorlogvoering² noemen, wordt er dus al jaren gesproken over het onderliggende idee: het inzetten van alle middelen die een staat heeft om zijn nationale belangen veilig te stellen, zonder over te gaan op een officiële oorlogsverklaring.³

Op politiek-strategisch niveau is er veel aandacht voor hybride dreigingen,⁴ de toepassing van het

Dit onderzoek helpt alle lagen van Defensie, van de politieke top tot de groep in het bos, de effecten van hybride oorlogvoering beter te begrijpen

concept en de meeste definities zijn dan ook op dat vlak te vinden.⁵ Denk daarbij bijvoorbeeld aan grote thema's als strategische communicatie, cyber en desinformatie.⁶ Dit zijn allemaal middelen om iets te bereiken, geen doelen of effecten op zich. Er is nog weinig onderzoek verricht om het fenomeen 'hybride oorlogvoering' op tactisch-operationeel niveau handen en voeten te geven. Wat merkt Defensie als geheel of de individuele militair nou van de effecten van hybride oorlogvoering?

Dit artikel bekijkt hoe de oorlogvoerende capaciteit van Defensie ook in vrede tijdstijd aan-

gegrepen kan worden door een buitenlandse statelijke actor waarbij militaire middelen niet de primaire instrumenten zijn. Om te beginnen zoomt het in op het begrip hybride oorlogvoering; wat is het en wat is het niet? Om uit te leggen waarom een staat het kan inzetten, fungeert Rusland vervolgens als casestudy. Met welke middelen kan Rusland Defensie aan-

5 Nathan Freier, *Hybrid Threats and Challenges: Describe... Don't Define*, beschikbaar op <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/343-freier.pdf>.

6 Europese Commissie, *Het opbouwen van weerbaarheid en reactiecapaciteit tegen hybride dreigingen* (2018).

grijpen? Hierna volgt een definitie en beschrijving van de Nederlandse oorlogvoerende capaciteit. Aan de hand van het model van kernkwadranten, vooral bekend uit de menswetenschappen, komen vervolgens de valkuilen van deze capaciteiten aan de orde. Afsluitend beschrijft een fictief scenario hoe een strategische hybride operatie eruit kan zien. Dit onderzoek helpt alle lagen van Defensie, van de politieke top tot de groep in het bos, beter te begrijpen wat de effecten van hybride oorlogvoering op Defensie kunnen zijn.

Hybride oorlogvoering: what's new?

Hybride dreigingen krijgen zowel intellectueel⁷ als institutioneel⁸ de nodige aandacht. Het Westen ondervindt, ondanks nominale vrede, schijnbaar hinder van buitenlandse hybride oorlogvoering en tuigt daarom allerlei initiatieven op. Denk bijvoorbeeld aan het *European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats* in Helsinki en dichterbij huis de *Counter Hybrid Unit* van het ministerie van Defensie.⁹ De landen die vaak in verband worden gebracht met hybride oorlogvoering, met name Rusland en in mindere mate China, ontkennen ondertussen in alle toonaarden dat zij gebruik maken van deze hybride middelen en kaatsen de bal juist terug naar het Westen.¹⁰

In het discours zijn grofweg twee debatten te onderscheiden. Allereerst over de definitie: is het conflictvoering of toch oorlogvoering, *warfare*? Voor beide valt wat te zeggen. Het is namelijk juridisch gezien geen oorlogvoering en het is verstandig zuinig te zijn met dat soort termen.¹¹ Aan de andere kant kan conflictvoering te onschuldig klinken, zeker als je kijkt naar de gevolgen van een succesvolle operatie zoals de annexatie van de Krim. De term oorlogvoering heeft daarom de voorkeur, en dit artikel laat zien hoe bij hybride operaties de doelen hetzelfde zijn als bij 'traditionele' oorlogvoering.

Ten tweede de vraag hoe 'nieuw' hybride oorlogvoering is. Terwijl media het redelijk eens lijken te zijn en schrijven over 'de nieuwe manier van oorlog voeren'¹² wordt er in academische kringen nog gedebatteerd over de nieuwheid.¹³ Waar we in 1948 al over het concept spraken, kunnen we inmiddels wel betogen dat hybride oorlogvoering door nieuwe technologieën en ontwikkelingen een vernieuwde betekenis heeft gekregen. Nieuw is het begrip niet, maar de effecten kunnen groter zijn dan in 1948 werd voorzien.

Over hybride oorlogvoering zijn veel definities te vinden. Gemiddeld genomen bevatten alle definities de volgende elementen:

- mogelijke combinatie van vele verschillende aanvalsvectoren;
- onderdeel van een grotere campagne;
- behalen van strategische doelen;
- georganiseerd door staten;
- onder het juridische niveau van oorlogvoering;
- een hoge mate van ambiguïteit.¹⁴

Wat de precieze definitie ook is, of ze nieuw zijn of niet; schijnbaar hebben 'we' als het Westen, NAVO en Nederland genoeg last van hybride dreigingen dat we antwoorden zoeken in internationale afspraken en nieuwe instituties. De uitwerking van het concept blijft echter vaag en op een hoog niveau. Het is goed om als Europese Unie stil te staan bij het tegengaan van desinformatie, het verhogen van cybersecurity

7 Bijvoorbeeld: Eric Donkersloot, 'Hybrid Threats from the East', in: *Militaire Spectator* 186 (2017) (9) 391-403, of O. Fridman, *Russian 'Hybrid Warfare'* (2018).

8 Bijvoorbeeld: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/04/18/kabinet-neemt-maatregelen-tegen-permanente-statelijke-dreiging>.

9 Zie voor een beschrijving van de werkzaamheden van de nieuwe Counter Hybrid Unit: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2017/11/17/defensie-doet-grote-aankopen-en-breidt-eenheden-uit>.

10 Bijvoorbeeld: <https://sputniknews.com/europe/201511191030396715-bulgaria-russia-warfare-claims/> en <https://www.rt.com/op-ed/331999-western-media-russia-propaganda/>.

11 Zie bijvoorbeeld de discussie naar aanleiding van de uitspraken van de minister van Defensie in het tv-programma Buitenhof: <https://www.telegraaf.nl/nieuws/2677835/bijleveld-heb-het-woord-oorlog-niet-genoemd>.

12 Bijvoorbeeld: <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/06/23/vergeet-het-klasseke-slagveld-dit-is-het-tijdperk-van-de-hybride-oorlog-11241068-a1564319>.

13 Michael Kofman and Matthew Rojansky, 'A Closer look at Russia's Hybrid War', in: *Kennan Cable* no. 7 (2015).

14 Zie bijvoorbeeld de definitie van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid op <https://www.nctv.nl/documenten/rapporten/2019/04/18/duiding-fenomeen-hybride-dreiging>.

Militairen op de Krim in 2014. Conflictvoering klinkt te onschuldig om hybride dreigingen te omschrijven, met de annexatie van de Krim in het achterhoofd

FOTO WIKIMEDIA COMMONS

en maatregelen tegen de verspreiding van CBRN,¹⁵ maar de maatregelen blijven heel abstract en weinig tastbaar.

Hybride oorlogvoering: Rusland

Wat zijn de beweegredenen en *enablers* van Rusland? Dat juist dit land gebruik maakt van hybride operaties is namelijk niet verwonderlijk. Allereerst wil Rusland invloed uitoefenen in het nabije buitenland en een stoel krijgen aan de belangrijke onderhandelingstafels, terwijl het de NAVO en het Westen als agressief en expansionistisch ziet. Tegelijkertijd beseft het dat een grootschalig, conventioneel en langdurig gewapend conflict met de NAVO door zijn eigen beperkte economische macht simpelweg niet te winnen is. Het Russische idee van staatsmacht is niet hetzelfde als hoe wij daar in het Westen over denken. Zo hebben de Russisch Orthodoxe Kerk,¹⁶ Russische motorbendes¹⁷ en bepaalde

criminele netwerken¹⁸ nauwe officiële of officieuze banden met het Kremlin. Daarnaast is de Russische militaire strategie van oudsher sterk gebaseerd op deceptie (*maskirovka*) en psychologie (bijvoorbeeld reflexieve controle).^{19,20}

- 15 Joint communication to the European Parliament and the Council Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response (2016), beschikbaar op <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>.
- 16 Gregory Freeze, *Russian Orthodoxy and Politics in the Putin Era* (2017), beschikbaar op <http://carnegieendowment.org/2017/02/09/russian-orthodoxy-and-politics-in-putin-era-pub-67959>.
- 17 Jack Losh, 'Putin's Angels: the bikers battling for Russia in Ukraine', in: *The Guardian* (2016), beschikbaar op <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/29/russian-biker-gang-in-ukraine-night-wolves-putin>.
- 18 Mark Galleoti, *Transnational Aspects of Russian Organized Crime* (2012), beschikbaar op <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/185081>.
- 19 Dmitry Adamsky, 'Cross-Domain Coercion: The Current Russian Art of Strategy', in: *Proliferation Papers* 54, Institute Français des Relations Internationales (november 2015) 25.
- 20 Christian Kamphuis, 'Reflexive Control', in: *Militaire Spectator* 187 (2018) (6) 324-339.

Rusland is assertief en wil politiek-strategische doelen realiseren zonder oorlog te voeren. Volgens het *Handboek Militaire Begrippen Land* voeren staten oorlog om twee redenen: de ander jouw politieke wil opleggen en/of zijn oorlogvoerende capaciteit uitschakelen.²¹ Hybride oorlogvoering is dus ook tweeledig. De aandacht in het Westen lijkt echter vooral uit te gaan van het eerste onderdeel, het tegengaan van het opleggen van de politieke wil is namelijk waar de actieplannen van de NAVO, EU en Nederland zich op lijken te richten. Maar voor Defensie is juist het tweede aspect van oorlogvoering van groot belang: het uitschakelen van de Nederlandse oorlogvoerende capaciteit. Als het Rusland lukt dit te realiseren zonder over te gaan op daadwerkelijke oorlog, is het vanuit Russisch perspectief zeer aantrekkelijk. Als je dit voor Rusland overzichtelijk maakt in een schema bestaande uit *doel*, *methode* en *end state*, kom je op het volgende uit:

Doel	Het vernietigen, verslechteren of beperken van het gebruik van de oorlogvoerende capaciteiten van het doelland zonder over te gaan op oorlog.
Methode	Het synchroniseren van alle middelen, publieke en non-publieke, die beschikbaar zijn voor de Russische leiding op een ambigue manier om zo negatieve respons te beperken.
End state	De oorlogvoerende capaciteiten van het doelland zijn verminderd zodat ze een minder grote bedreiging vormen voor Russische belangen.

Figuur 1 Het beïnvloeden van de oorlogvoerende capaciteit

Bovenstaande tabel laat direct zien hoe lastig het is om tegenmaatregelen te treffen tegen de ‘Methode’: in principe kan de Russische leiding alle middelen inzetten waar zij over beschikt. Om te voorkomen dat de eigen organisatie vleugellam wordt gemaakt en haar doelen niet meer kan bereiken, is het dus voor Defensie efficiënter zich te richten op het mitigeren van de effecten in de ‘End state’ dan die in de ‘Methode’.

Hoe kan Rusland een hybride campagne dan aanpakken? Volgens de Nederlandse Doctrine Landoptreden heeft een staat een viertal machtsmiddelen tot zijn beschikking: *Diplomatic, Information, Military* en *Economic* (DIME): ‘zo kunnen uiteenlopende aspecten van het conflict worden aangegrepen, waardoor de kans op bestendigheid van de aanpak toeneemt.’²² In het Syrische conflict zet Rusland bijvoorbeeld in op diplomatieke oplossingen met landen in de regio, beheert het een consistent strategisch narratief, zet het militairen in tijdens gevechtsoperaties en levert het land economische hulp aan de regering van Assad. Alle vier de elementen van DIME worden dus ingezet.

Het meest effectief is om DIME gecoördineerd in te zetten met andere organisaties in een *interagency*-benadering. Wanneer dit gebeurt, spreken we van een *comprehensive approach* (zie figuur 2).²³ Zoals hierboven beschreven heeft de Russische regering zelf al invloed op diverse organisaties en kan zij individueel een ogenschijnlijke *interagency*-benadering voeren: ‘In Vladimir Putin’s Russia, everyone is potentially [...] both who they seem to be, and, at the same time, an instrument of the government.’²⁴ Rusland beschikt dus, naast de officiële staatsmacht in de vorm van DIME, over op papier onafhankelijke actoren, de officieuze kant van DIME. Die actoren kan Rusland door de hoge mate van centrale invloed gecoördineerd²⁵ inzetten om een offensieve *comprehensive approach* te creëren terwijl het de officiële betrokkenheid kan ontkennen: alle ingrediënten voor een succesvolle vorm van hybride oorlogvoering.

21 *Handboek Militaire Begrippen Land* (2016).
 22 *Landoperaties: Doctrine Publicatie 3.2* (2014) 3701.
 23 *NATO Standard AJP-3 0113*, beschikbaar op https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/624149/doctrine_nato_land_ops_ajp_3_2.pdf.
 24 Mark Galeotti, *What exactly are ‘Kremlin ties’?* (2017), beschikbaar op <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/07/russia-trump-putin-clinton/533370/>.
 25 De mate van centrale leiding of zelfs coördinatie door Poetin is ook onderhevig aan debat. Zie bijvoorbeeld: Andrew Monaghan, *Defibrillating the Vertikal? Putin and Russian Grand Strategy* (2014), beschikbaar op <https://nllp.jallc.nato.int/IKS/Sharing%20Public/Defibrillating%20the%20Vertikal%20Putin%20and%20Russian%20Grand%20Strategy.pdf>.

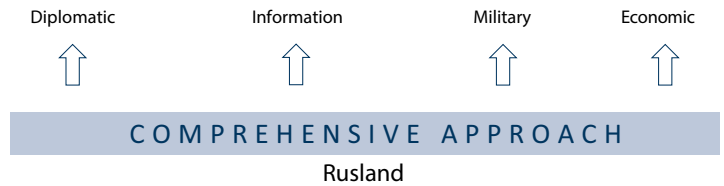
Nederlandse oorlogvoerende capaciteit

Om te beschrijven hoe Rusland de oorlogvoerende capaciteit van Defensie kan aangrijpen in vredetijd, is het noodzakelijk om eerst deze capaciteit te definiëren. Wat maakt de Nederlandse oorlogvoerende capaciteit nou typisch Nederlands, of westers? Wat zijn de kernkwaliteiten van de Nederlandse Defensie? Om dit te doen, gebruikt dit artikel elementen van een model dat bekend is in de gedragswetenschappen: de kernkwadranten. Omdat hybride zich weinig aantrekt van de grenzen tussen traditionele disciplines, is het niet gek om ook in dit geval een theorie uit een ander werkveld toe te passen.

Dit model gaat ervan uit dat ieder mens bepaalde kernkwaliteiten heeft maar dat deze kunnen leiden tot valkuilen als je hierin doorschiet.²⁶ Wanneer iemand bijvoorbeeld heel gedetailleerd te werk gaat, kan zijn valkuil zijn dat hij erg traag werkt. Een echte teamspeler kan zijn eigen belangen misschien minder goed behartigen als hij daarin doorschiet; zichzelf wegcijferen is dan zijn valkuil (zie figuur 3). Dit model past goed in de hybride benadering waarin indirectheid en ambiguïteit grote rollen spelen.

Feitelijk streeft Rusland namelijk een situatie na waarbinnen Defensie haar eigen valkuilen creëert. Hierdoor is een (indirecte) buitenlandse inmenging makkelijker te ontkennen. Kortom: als Rusland zijn zin krijgt, zal het de gedetailleerde teamspeler indirect stimuleren om altijd erg langzaam te werken en zijn eigen belang te vergeten. Dit is nadelig voor deze persoon en daardoor, in een *zero-sum mindset*,²⁷ voordelig voor Rusland. Rusland wil door middel van hybride oorlogvoering de valkuilen van de Nederlandse krijgsmacht realiseren om bijvoorbeeld de inzet van de krijgsmacht te voorkomen, het aantal eenheden te verminderen en/of de slagkracht te beperken.

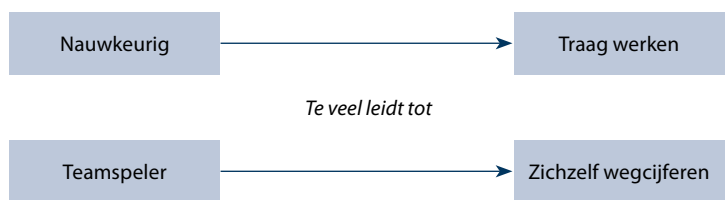
Wat zijn volgens dit model kernkwaliteiten van Defensie, en de bijbehorende valkuilen? Door middel van enkele brainstormen met militairen

Figuur 2 Russische Comprehensive Approach met de officiële en officieuze vormen van staatsmacht

en andere werknemers van Defensie zijn de kernkwaliteiten van de Nederlandse oorlogvoerende capaciteit benoemd.²⁸ Deze kernkwaliteiten zijn vervolgens gegroepeerd in vier steunpilaren: *Law, Politics, Social* en *Military*.

- **LAW:** de legitimiteit van de Nederlandse krijgsmacht is gebonden aan verdragen, missie-specifieke regels en ethiek;
- **POL:** de inzet van de Nederlandse krijgsmacht is afhankelijk van politieke besluiten, internationale cohesie en solidariteit;
- **SOC:** het draagvlak van de Nederlandse krijgsmacht wordt beïnvloed door de publieke opinie, media en specifieke *persons of interest*;
- **MIL:** de gevechtskracht van de Nederlandse krijgsmacht leunt stevig op goed getrainde, technologisch geavanceerde eenheden.

Figuur 3 Kernkwaliteiten en valkuilen

26 Zie voor een uitgebreidere uitleg bijvoorbeeld: <https://modelmatig.nl/personeel/ontwikkelen/kernkwadrant/>.

27 Zero-sum gaat ervan uit dat er geen win-winsituaties mogelijk zijn, er is altijd een verliezer en een winnaar van een nieuwe situatie.

28 Deze lijst is niet uitputtend maar geeft een weergave van de belangrijke kwaliteiten van Defensie. Zoals verderop in het artikel wordt aanbevolen, is het nuttig om in een later stadium per krijgsmachtonderdeel zo een brainstorm te houden om een krijgsmachtonderdeel-specifieke lijst te krijgen.

Als een actor er in slaagt een van deze steunpilaren weg te laten vallen of te beschadigen, heeft dat grote consequenties voor Defensie. Dit heeft namelijk direct effect op de onderliggende kernkwaliteiten. Elke steunpilaar bestaat uit een aantal kernkwaliteiten die de goede eigenschappen van Defensie zijn, elementen die Nederland extreem belangrijk vindt tijdens het accepteren, plannen, voorbereiden, uitvoeren en evalueren van een missie. Figuur 4 geeft deze weer.

Nederland vindt het van groot belang dat het parlement instemt, dat *collateral damage* voorkomen wordt en dat technologisch geavanceerde eenheden het veld in worden gestuurd. Tegelijkertijd vindt de Nederlandse bevolking ook dat de media, met hun grote invloed en bereik, onderzoek mogen doen en onafhankelijk mogen opereren en dat het uitzenden van militairen soms aan strengere regels is gebonden dan bijvoorbeeld de VN voorschrijft. Kortom: dit zijn de kernkwaliteiten van Defensie.

Zoals hierboven beschreven, kan het nadelig zijn als iemand te veel van de goede eigenschappen laat zien, dan belandt diegene in zijn valkuil. Dit geldt ook voor Defensie. Het volgende onderdeel gaat daarom in op de valkuilen die een gevaar kunnen vormen voor Defensie.

Verschijningsvormen van hybride oorlogvoering

Wat gebeurt er als ervaren wordt dat internationale regels het handelen te veel beperken? Als de staat alles laat afhangen van politieke besluiten? Of als Defensie te veel waarde hecht aan *mission command*? Dan belandt ze in de valkuilen van de kernkwaliteiten. Defensie wil deze voorkomen omdat ze de kracht van haar oorlogvoerende capaciteit verminderen. Precies daarom wil een vijandige mogendheid, zoals in deze casestudy Rusland, het verschijnen van deze valkuilen juist stimuleren.

Hoe Rusland precies de Nederlandse steunpilaren aangrijpt, valt buiten de scope van dit artikel. De manieren zijn immers praktisch eindeloos: Rusland kan het gehele officiële en officieuze DIME-spectrum aanwenden, inclusief alle organisaties, individuen en andere denkbare entiteiten. Het maakt voor Nederland ook niet uit wie de actor is, het resultaat is nadelig en daar moet een oplossing voor worden bedacht.

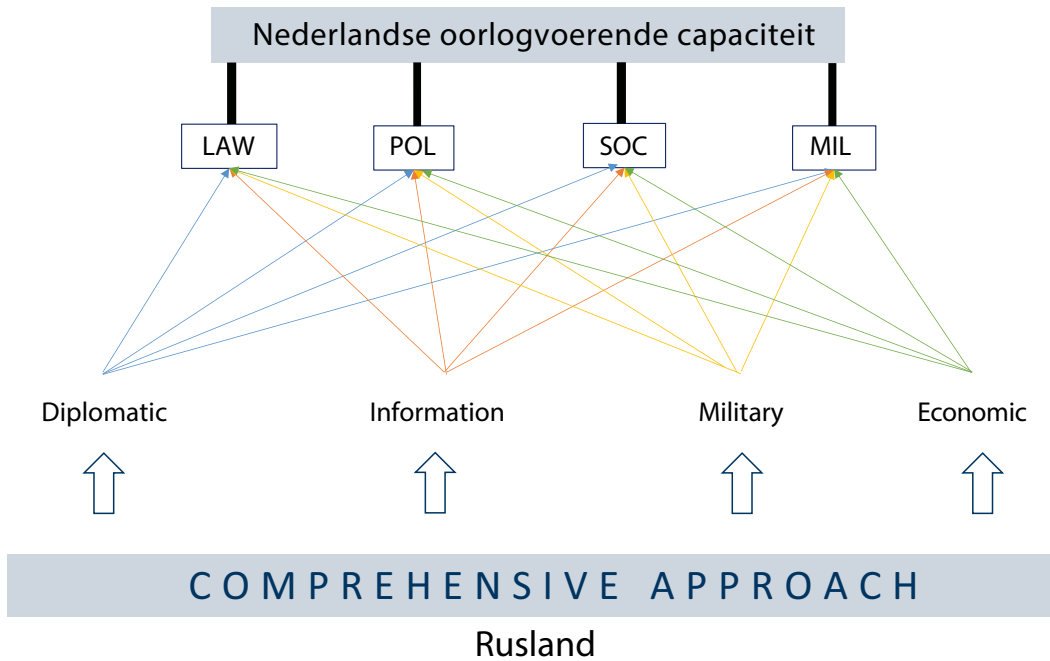
Figuur 5 laat zien dat Rusland de steunpilaren van Defensie op allerlei verschillende manieren kan aangrijpen om de valkuilen te realiseren. Per situatie kan het beslissen met welke intensiteit het welke actoren op welke steunpilaar inzet.²⁹ Figuur 6 benoemt de valkuilen per kernkwaliteit en de verschijningsvormen op politiek-strategisch en operationeel-tactisch niveau.

Daarmee laat de figuur zien wat de aangrijpingspunten en gerelateerde verschijningsvormen kunnen zijn op politiek-strategisch en operationeel-tactisch niveau van een succesvolle hybride operatie van Rusland. Met een indirecte benadering kan Rusland die valkuilen realiseren en

LAW	Gebonden aan internationale regels
	Gebonden aan zelf opgelegde beperkingen (<i>caveats</i>)
	Ethische normen / humanitaire invalshoek
	Beperken <i>collateral damage</i>
POL	Multinationaal opererend
	Politieke besluitvorming
	Parlementaire instemming
SOC	Beïnvloed door publieke opinie
	Beïnvloed door media
	Specifieke persons of interest (thuisfront, et cetera)
MIL	Technologisch geavanceerd
	Aversie tegen slachtoffers
	Zeer capabele eenheden
	<i>Mission Command</i>

Figuur 4 Steunpilaren en kernkwaliteiten Defensie

29 Zie bijvoorbeeld: MCDC Countering Hybrid Warfare Project, *Understanding Hybrid Warfare* (2017) 9.

Figuur 5 Toepassing hybride oorlogvoering op Nederlandse oorlogvoerende capaciteit

daarmee de oorlogvoerende capaciteit van Nederland aantasten zonder over te gaan op een oorlog in een juridische zin.

Bij de LAW-steunpilaar valt het direct op hoe de oorlogvoerende capaciteit kan worden beïnvloed door sluw gebruik te maken van regels, ook wel *lawfare* genoemd. Zo is de legitimiteit van een missie onderuit te halen door een stemming in de VN, kan een actor in diezelfde VN pleiten voor een bepaald type (beperkte) missie en kunnen ziekenhuizen door hun beschermde rol in conflicten een interessante rol spelen.

De POL-steunpilaar laat zien dat de oorlogvoerende capaciteit van Defensie onderhevig is aan politieke processen. Omdat Nederland altijd opereert in internationaal verband, kun je deze inzet via andere landen ook beïnvloeden. Specifieke taken worden vaak internationaal belegd, zoals luchtsteun in Srebrenica bij de Fransen, VK en de VS. Maar ook bijvoorbeeld het gewondenvervoer per helikopter in Mali bij de VN. Schakelt een tegenstander de politieke schakels van deze landen of organisaties uit, dan treft dat direct de Nederlandse capaciteiten.

Bij de SOC-steunpilaar valt het op dat meningen en houdingen van media en bevolking hun uitwerking hebben op Defensie. Met het verspreiden van nepnieuws komt men steeds gemakkelijker in de huiskamer van de Nederlandse burger en dat kan het draagvlak van een missie wegnemen. Ook zijn familieleden van militairen vrij eenvoudig te traceren en te intimideren. Een typische hybride manier om effecten teweeg te brengen.³⁰

De laatste steunpilaar, MIL, laat zien hoe de militaire sterktes van Nederland teniet kunnen worden gedaan. Zo heeft de aversie tegen slachtoffers geleid tot een grote rol voor de luchtmacht, met het investeren van een tegenstander in goede luchtverdediging zal de bereidheid tot Nederlands militair ingrijpen verminderen. Tegelijkertijd kan het strategisch communiceren door Rusland over de eindeloze mogelijkheden van zijn afweersystemen leiden

30 Zie bijvoorbeeld: <https://www.wired.com/story/nato-stratcom-catfished-soldiers-social-media/>.

Pilaar	Kernkwaliteit	Valkuil	Politiek-strategische verschijning van valkuil	Operationeel-tactische verschijning van valkuil
LAW	Gebonden aan internationale regels	Regels belemmeren inzet	Geen besluit tot inzet of (te) beperkt mandaat bij inzet	Onduidelijkheid bij inzet (grijs gebied)
	Gebonden aan zelf opgelegde beperkingen (<i>caveats</i>)	Regels belemmeren inzet	Geen besluit tot inzet of (te) beperkt mandaat bij inzet	Onduidelijkheid bij inzet (grijs gebied)
	Ethische normen / humanitaire invalshoek	Regels belemmeren inzet	Geen besluit tot inzet of (te) beperkt mandaat bij inzet	Onduidelijkheid bij inzet (grijs gebied)
	Beperken <i>collateral damage</i> / burgerslachtoffers	Te voorzichtig met het inzetten van bepaalde wapensystemen	(Te) beperkt mandaat bij inzet	Onduidelijkheid bij inzet (grijs gebied)
POL	Multinationaal opererend	Afhankelijk van andere landen	Vetorecht andere landen (art 5), unilaterale terugtrekkingen	Andere culturen, non-interoperabiliteit, taalproblemen, verschillend mandaat tussen landen
	Politieke besluitvorming	Stroperig en wispelturig	Lange beslissingstijd en elke 4 jaar wisseling van de wacht	Weinig ruimte voor langetermijnplanning
	Parlementaire instemming	Stroperig en wispelturig	Lange beslissingstijd en elke 4 jaar wisseling van de wacht	Type missie afhankelijk van politieke kleur
SOC	Beïnvloed door publieke opinie	Laten leiden door de waan van de dag	Negatieve narratieven, maatschappelijke weerstand	Vijandelijke houding t.o.v. militairen
	Beïnvloed door media	Laten leiden door de waan van de dag	Negatieve narratieven, maatschappelijke weerstand	Verlaagd moreel
	Specifieke persons of interest (thuisfront, et cetera)	Onevenredige invloed individuen	Negatieve narratieven, maatschappelijke weerstand	Verlaagd moreel
MIL	Technologisch geavanceerd	Afhankelijk van techniek	Overschatting van eigen kunnen	Niet beschikken over eenheden/wapensystemen die gewenst zijn
	Aversie tegen slachtoffers	Risicomijdend	Geen besluit tot inzet	Verlaagd moreel want angst voor vijandelijke capaciteiten
	Zeer capabele eenheden	Weinig dubbelingen, lange opbouwtijd	Eenheden kunnen slechts op beperkte locaties worden ingezet	Niet beschikken over de eenheden/wapensystemen die gewenst zijn
	<i>Mission Command</i>	Geen synergie tussen lagere en hogere niveaus	De gevolgen van beslissingen genomen op lager niveau worden niet geheel overzien	Onduidelijkheid door verschil in inzicht

Figuur 6 Kernkwaliteiten, valkuilen, en de verschijningsvormen

tot een even zo grote lijst aan eisen voor nieuwe gevechtsvliegtuigen. Deze worden daardoor duurder, waardoor landen als Nederland er minder van zullen aanschaffen. Dit heeft dan weer effect op de inzetbaarheid van deze eenheden.

Onderstaand een voorbeeld hoe dit in de praktijk eruit kan zien. Tussen haakjes staat een letter van de Russische comprehensive approach-DIME en daarna van LAW, POL, SOC en MIL. Die geven aan hoe Rusland invloed kan uitoefenen in het scenario. (D → M) betekent dus dat Rusland met Diplomatie invloed uitoefent op de MIL-steunpilaar van Defensie.

Voorbeeldscenario: inzet Nederlandse blauwhelmen in Oekraïne

Rusland overtuigt de Oekraïense separatisten in Oost-Oekraïne gedurende enige tijd geen grote offensieven te starten, het wordt rustiger. Tegelijkertijd lobbyt de Russische permanente vertegenwoordiging bij de VN met succes voor een VN-vredesmissie in Oost-Oekraïne (D → L). Omdat sommige landen bang zijn dat Russische militairen niet meer weggaan als ze er eenmaal zijn onder het mom van een VN-missie, spreekt men in de VN af dat noch de VS, Frankrijk of Groot-Brittannië, noch Rusland troepen levert. Achter de schermen hint Rusland aan Nederland

De F-35. Westerse krijgsmachten, ook de Nederlandse, zetten sterk in op technologie, bijvoorbeeld met moderne jachtvliegtuigen

FOTO MCD, SJOERD HILCKMANN

om het symbolische voortouw te nemen om samen met Maleisië en Australië, waar ook veel MH17-slachtoffers vandaan kwamen, een vredesmacht op te tuigen (D → P). Deze landen gaan daarin mee. Omdat het al enige tijd rustig is in het gebied, wordt het een *peacekeeping*-missie en geen *peace enforcement* (D → M). Om de strijdende partijen niet te provoceren, haalt Nederland op verzoek van de VN, maar ondanks protesten van de eigen militaire top, de bewa-
pening van de in te zetten Boxers (D → M). Omdat het zo een symbolische missie is, haalt Nederland alles uit de kast om de missie uit te voeren ondanks de kannibaliserende effecten (D → M).

Aldaar aangekomen voelen de Nederlandse militairen een erg vijandige sfeer (I → M). De partijen vechten niet met elkaar, maar niemand lijkt echt te zitten wachten op de VN-militairen. Intimidaties, kleine vechtpartijen en andere acties zorgen voor een gespannen sfeer. De Nederlandse politiek en pers bejubelen echter het succes van de missie: het aantal burger-slachtoffers van het conflict is al enkele maanden sterk aan het dalen en de rust lijkt op sommige plekken langzaam helemaal terug te keren (I → P, I → S). De gespannen sfeer zorgt er echter ook voor dat de Nederlandse VN-militairen af en toe buiten hun boekje treden, beelden van in elkaar geslagen Oekraïners gaan de wereld rond (I → L). Om dit soort excessen te voorkomen, besluit de Nederlandse commandant de militairen een alcohol- en uitgaansverbod op te leggen en militairen krijgen bevel op de basis te blijven, uitgezonderd patrouilles (I → M). Dit zorgt voor nog meer irritatie onder de militairen en sommigen vragen zich hardop af op sociale media wat ze hier doen (I → S).

Enkele weken na het besluit om op de basis te blijven laaien de gevechten tussen het Oekraïense leger en de separatisten weer op (M → M). De Nederlandse militairen zitten letterlijk tussen de twee vuren in. Het ontbreekt aan het materieel voor een zwaardere *peace enforcement*-missie en de militairen ter plekke hebben eigenlijk weinig zin om hun nek uit te steken voor mensen die hen de afgelopen tijd niet welkom lieten voelen (I → M, I → S). Er

vallen steeds meer slachtoffers, ook enkele Nederlandse militairen raken gewond (M → M). Dan sterven er twee Russische uitwisselings-studentes van achttien jaar oud. Studentes die gestorven zijn terwijl de VN-vredesmissie hen moest beschermen. Rusland is woedend en eist van de VN-missie dat zij het geweld beteugelen (I → S, D → P, D → L). Dat dit eigenlijk onmogelijk is door het strikte VN-mandaat en de lichte bewapening van de militairen, schuift Rusland terzijde (D → M). Als er signalen komen dat er zeer binnenkort een groot separatistisch offensief op handen is, waarbij uitspraken worden gedaan over zuiveringen en kampen voor niet-meewerkende Oekraïners, geeft Nederland bij de VN-Veiligheidsraad aan dat de vredesmacht niet in staat zal zijn om het offensief tegen te houden, en vraagt om hulp (D → P). Terwijl de VN dagenlang discussieert over de precieze troepenmacht, kiest Rusland de *moral high ground*, trekt met wit geveerd zwaar materieel de grens over en beroept zich op de Responsibility to Protect (M → M, M → P, D → P). De Nederlandse militairen zijn zichtbaar blij verrast als witte T-90-gevechtstanks hun belegerde bases komen bevrijden (M → M, M → L). De foto's van de omhelzing van de Nederlandse en Russische commandanten gaat de wereld over (I → M, I → S).

Door de inzet van dit zware materieel lijkt de rust al snel terug te keren (I → S). Onder het mom van humanitaire konvooien verkrijgen de Russische blauwhelmen steeds meer materieel en richten ze een defensieve linie in die Oekraïne praktisch doormidden zaagt. Oekraïne protesteert tevergeefs bij de VN en eist dat Rusland zich terugtrekt, maar dat land weigert dat te doen zolang er geen goed en stevig VN-mandaat ligt (D → P, D → L). Tegelijkertijd vertraagt Rusland in de Veiligheidsraad het ontwerp van zo een mandaat en spreekt het met wisselende argumenten zijn vetorecht uit als het toch op tafel komt. Nederland, Maleisië en Australië verlengen hun missies niet en uiteindelijk zijn er alleen nog maar Russische militairen actief in de regio (D → P). De kannibaliserende effecten op de Nederlandse krijgsmacht waren zo groot en de resultaten zo minimaal, dat het nog vele jaren zal duren

Nederlandse blauwhelmen. Het scenario over een VN-missie laat zien hoe een andere mogelijkheid de Nederlandse oorlogvoerende capaciteit kan frustreren

FOTO UN PHOTO

voordat Nederland weer aan een grote missie kan en wil meedoen. Maanden gaan voorbij, maar er zit geen vooruitgang in de zaak. Rusland gebruikt de relatieve rust om aan te tonen dat de inzet gerechtvaardigd is. Steeds meer landen lijken het hier mee eens te zijn en de Russische militairen blijven nog jaren actief in wat wij nog Oost-Oekraïne noemen. Rusland noemt het intussen *Novorossiya*, Nieuw-Rusland.

Conclusie

Het gebruik van de kernkwadranten laat zien dat het mogelijk is om tijdens vreedstijd de oorlogvoerende capaciteit van Nederland aan te grijpen en vervolgens negatief te beïnvloeden. De factoren en actoren die Defensie hierbij beïnvloeden zijn zeer divers en hebben op het eerste gezicht weinig met elkaar te maken. Een indirect opererende mogelijkheid kan deze factoren en actoren met elkaar verbinden tijdens een hybride operatie om zo effecten te genereren. Voordat Defensie ergens tegen kan optreden, is het noodzakelijk om bewust te

zijn van de dreiging. Dit artikel heeft laten zien dat de mogelijkheid van deze dreiging bestaat en heeft beschreven hoe het mechanisme werkt. Nu is het aan Defensie om hier handen en voeten aan te geven. Hieronder volgen een aantal aanbevelingen over grijze gebieden, informatieoperaties en de inzetbaarheid van wapensystemen.

Een eerste aanbeveling gaat over het omgaan met hybride dreigingen. Zoals in figuur 1 zichtbaar is, is het bijzonder moeilijk om weerstand te bieden tegen de methodes van hybride dreigingen. Omdat de mogelijkheden eindeloos zijn, bestaat er geen perfecte bescherming. Wel zijn vooraf de effecten voor te stellen, zoals in dit artikel is gedaan. Hier zal dus vooral aandacht voor moeten komen: hoe zorgen we dat Defensie kan blijven werken ondanks de mogelijke effecten van een vijandelijke hybride operatie?

Zoals duidelijk wordt bij de valkuilen van de LAW-steunpilaar, is het optreden van Nederlandse militairen precies beschreven in ver-

dragen, internationale afspraken en mandaten. Hierin staat zo nauwkeurig mogelijk wat wel en wat niet mag. Een potentiële tegenstander weet dit en gaat de grijze gebieden opzoeken, hiermee creëert het dus de valkuil voor Defensie. Defensie is niet in staat om bijvoorbeeld eigenhandig het recht op zelfverdediging in het VN-Handvest aan te passen, dus ze zal moeten leren leven met de consequenties. Zo zullen oefeningen een grotere rol moeten reserveren voor bewapende burgers of militairen zonder insignes en bijvoorbeeld de plaatsing van vitale vijandige communicatieapparatuur in ziekenhuizen.

Deze aanbeveling gaat dus over *hybrid awareness*: zorg dat militairen tijdens realistische oefeningen de dilemma's al eens hebben afgewogen voordat ze in soortgelijke echte situaties komen. Dit zorgt ervoor dat de grijze gebieden in daadwerkelijk gevaarlijke situaties witter of zwarter overkomen met een betere reactie als gevolg.

De tweede aanbeveling gaat over informatie-operaties. Bij de SOC-steunpilaar valt op dat veel actoren invloed hebben op Defensie. Actoren zoals het parlement en specifieke *persons of interest*, die allemaal vatbaar zijn voor

Nederlandse militairen moeten off the grid oefenen, om afhankelijkheid van technologie te beperken

FOTO MCD, GERBEN VAN ES

informatieoperaties. De Amerikaanse presidentsverkiezingen, de Brexit en vrij recentelijk de anti-vaccinatie-discussie³¹ hebben laten zien dat een vastberaden opponent dergelijke informatieoperaties niet schuwt. Het gaat te ver voor Defensie om actief binnenlandse propaganda te bedrijven, dan zaagt zij haar eigen LAW-steunpilaar door, maar het heeft zeker zin om te monitoren wat de Nederlandse bevolking vindt van Defensie in het algemeen, en specifieke missies in het bijzonder. Een eenheid strategische communicatie binnen Defensie of Algemene Zaken kan hier een uitstekende oplossing voor zijn. Die kan zich dan ook bezig houden met het monitoren en/of tegengaan van desinformatie die invloed heeft op Defensie.

De laatste aanbeveling gaat over de inzetbaarheid van gewenste wapensystemen en andere assets. In het Westen, Nederland is daar geen uitzondering op, wordt sterk ingezet op technologie: in bijvoorbeeld de jachtvliegtuigen, geo-positionering en *command&control*. Een tegenstander die zich voorbereidt op een conflict met Nederland zal proberen deze *force multipliers* teniet te doen. Daarom zet Rusland in op *anti access/area denial*: zet een S400-systeem neer en roep een no-flyzone uit en de Nederlandse militaire mogelijkheden verminderen aanzienlijk. Cyber, elektronische oorlogvoering, GPS-spoofing, allemaal zijn het middelen om gebruik te maken van de westerse afhankelijkheid van technologie. Nederlandse militairen zullen dus *off the grid* moeten oefenen: oefenen met situaties waar ze geen luchtsuperioriteit hebben, niet volledig kunnen vertrouwen op locatievoorzieningen en niet of nauwelijks digitaal kunnen communiceren. Dit kan onder andere worden opgelost door redundantie, oude skills weer te trainen en door te werken aan actieve en passieve verdediging.

Rusland heeft al deze lessen geleerd in Georgië, Oost-Oekraïne en Syrië. Het wordt tijd dat Nederland ook zijn conclusies trekt. De herontdekking van het campagnethema *combat* is goed en hard nodig.³² Maar de focus moet wel liggen op *combat* in de 21e eeuw waar onduidelijkheden, het narratief en digitale black-outs

Nederlandse militairen moeten *off the grid* oefenen

een hoofdrol gaan spelen. Dit vraagt om geld, middelen en mankracht, maar eerst moet het besef van de noodzaak aanwezig zijn. Dit artikel heeft geprobeerd dit besef aan te kaarten.

Met dit besef kan er vervolgonderzoek worden gedaan: per operationeel commando, maar ook binnen de Bestuursstaf in Den Haag, kan een uitgebreidere analyse worden gemaakt wat hun specifieke kernkwaliteiten én valkuilen zijn. CLSK zal namelijk ongetwijfeld andere accenten hebben dan CZSK of CLAS. Op basis van deze analyse kunnen concrete acties worden ondernomen: idealiter om de valkuilen te voorkomen maar ten minste om de negatieve effecten te minimaliseren. Pas dan kan Defensie als organisatie succesvol optreden in het hybride conflict: bekend met haar krachten, bewust van haar valkuilen. Dit leidt tot een verbetering in de gereedheid van de krijgsmacht en een versterking van de slagkracht. Precies zoals de Defensienota voorschrijft. ■

31 Zie bijvoorbeeld: <https://nos.nl/artikel/2247375-vaccinatie-debat-vs-besmet-door-russische-trollen.html>.

32 De NAVO identificeert vier campagnethema's: *combat*, *security*, *peace support operations* en *peace time military engagement*. Zie: <https://www.defensie.nl/binaries/defensie/documenten/publicaties/2014/02/11/militaire-doctrine-voor-het-land-optreden/DP+3.2.pdf>.

Warmlopen voor de Koude Oorlog

De Nederlandse stay-behind-organisatie Inlichtingen en Operatiën, 1950-1980

Tijdens de Koude Oorlog heerste er in West-Europa grote angst voor de 'rode springvloed': invasie en bezetting door de Sovjet-Unie en haar satellietstaten. In eerste instantie moesten westerse krijgsmachten daarom in staat zijn die invasie af te schrikken, of een aanval af te slaan. Maar wat als dat niet voldoende bleek? Binnen de context van de NAVO zetten West-Europese landen, ook Nederland, stay-behind-netwerken op. Deze netwerken moesten na bezetting door het Rode Leger inlichtingen verzamelen en sabotage plegen. Zo zouden zij uiteindelijke bevrijding makkelijker maken, net zoals verzetsbewegingen hadden gedaan tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hoe zat het Nederlandse stay-behind-netwerk in elkaar, en hoe paste het in de context van het Nederlandse defensiebeleid?

Wouter Kuijl*

In oktober 1990 maakte de Italiaanse premier Andreotti het bestaan van een Europees stay-behind-netwerk bekend. Dit netwerk bestond in vrijwel ieder West-Europees land en had hoofdzakelijk de voorbereiding op een mogelijke Sovjetinvasie tot doel.¹ Het netwerk was ook in Nederland actief, opererend onder de

* Wouter Kuijl is MA-student International Relations in Historical Perspective aan de Universiteit Utrecht.

1 Deze landen hadden een stay-behind-organisatie: België, Denemarken, Frankrijk, Finland, Griekenland, Italië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Portugal, Spanje, Turkije, het Verenigd Koninkrijk, West-Duitsland, Zweden en Zwitserland.

2 Brief van de minister-president, minister van Algemene Zaken, *Maatregelen in bezettingstijd*, 1990-1991, 21 895.

3 *The North Atlantic Treaty (1949)*, Washington D.C. (4 April 1949) 1-18, aldaar 1.

FOTO: DPA/PICTURE ALLIANCE

naam Inlichtingen en Operatiën (I&O). Het netwerk was een nationaal initiatief, gegrond in zowel de Koninklijke Landmacht als de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), maar opereerde in internationale context binnen de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie.² De NAVO werd opgericht in 1949 vanuit de gedachte dat wanneer de leden zich verenigden, zij zich vredig konden ontwikkelen en vriendschappelijke verhoudingen konden onderhouden en stabiliteit en welzijn konden aanmoedigen.³ In de praktijk werd de organisatie vooral verenigd door zich teweer te stellen tegen de Sovjet-Unie en haar satellietstaten, vanaf 1955 verenigd in het Warschaupact. Een aanval tegen een van de NAVO-bondgenoten zou worden beschouwd als

Het opzetten van stay-behind-netwerken is begrijpelijk als wordt gekeken naar de angst die heerste voor de 'rode springvloed': angst voor bezetting door de Sovjet-Unie

een aanval tegen hen allen.⁴ Het opbouwen van een krijgsmacht die zich tegen een mogelijke conventionele invasie door het Warschaupact (al dan niet gesteund met nucleaire middelen) teweer kon stellen was hierbij van het grootste belang. Er waren echter ook Europese beleidsmakers bij die een stap verder dachten. Zij troffen op eigen initiatief voorbereidingen op het ergst mogelijke: een communistische bezetting van West-Europa. Hiertoe zetten nationale overheden stay-behind-netwerken op, die hun in staat zouden stellen zich te weren tegen het communisme, zelfs als de NAVO-troepen in Europa verslagen zouden zijn. De nationale verzetswerken werden verenigd binnen de NAVO.

'De tijd waarin wij leven is van een bloedige ernst. De dreiging van de rode springvloed is geen fictie, zij is reëel. Met ons allen moeten wij een dijk bouwen, zó hoog, zó hecht en sterk, dat de rode golven er te pletter op slaan. Het is nog niet te laat; de hulp die de VS aan West-Europa biedt, kán hechte bouwstof zijn voor deze zeevering, maar dan ook alleen, wanneer de Westeuropese staten te zamen aan het werk gaan, niet individueel, niet eigengereid, maar als een onverbreekbare eenheid.'

Kamerlid J.J. Frens van de Katholieke Volkspartij (KVP), Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1949-1950

4 Ibidem 2.

Pas na de val van de Berlijnse Muur ebde de angst voor een Sovjetaanval weg en stay-behind-netwerken werden daarmee overbodig

In Nederland bestond de stay-behind-organisatie Inlichtingen en Operatiën (I&O) die verantwoordelijk was voor het plegen van verzet door enerzijds inlichtingen te verzamelen en anderzijds (kleinschalige) sabotage te plegen en de bevolking moreel weerbaar te maken tegen communistische invloeden.⁵ Deze activiteiten zouden plaatsvinden na de bezetting van Nederlands grondgebied. Zowel de opbouw van conventionele en nucleaire verdediging tegen de dreiging van het Warschaupact als het opzetten van stay-behind-netwerken kunnen worden begrepen als wordt gekeken naar de alom

aanwezige angst die heerste voor de 'rode springvloed', zoals verwoord door KVP-Kamerlid Frens. Tot ver in de jaren 1970 waren de westelijke mogendheden ervan overtuigd dat het Warschaupact op militair gebied sterker was dan de NAVO. Pas aan het eind van de jaren 1980, na de val van de Berlijnse Muur, ebde de angst voor een Sovjetaanval weg. Die werd nihil na het uiteenvallen van de Unie van Sovjetrepublieken in 1991. Hoewel de stay-behind-netwerken na 1990 overbodig werden en de meeste – zoals in Italië, Frankrijk en België – kort na de bekendmaking werden opgedoekt, bleef I&O nog twee jaar bestaan.⁶ In 1992 werd het netwerk ontmanteld en in 1994 was het volledig afgebouwd.

Na de opheffing van het Nederlands stay-behind-netwerk werd de verzetsorganisatie het onderwerp van een levendige polemiek. Het contemporaine beeld van I&O is hierin overwegend genuanceerd.⁷ Frans Kluiters bespreekt in *De Nederlandse Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten* (1993) de taakstelling en de ontwikkeling van het netwerk tussen 1945-1992. Kluiters stelt dat I&O is ontstaan vanuit de wens om voorbereid te zijn op een mogelijke bezetting en dat hierbij overwegend lessen werden getrokken uit het Nederlands verzet in de Tweede Wereldoorlog.⁸ Dit beeld komt eveneens terug in 'Lessons Learned: The Dutch Stay-Behind Organisation' (2007), waarin Dick Engelen concludeerde dat I&O een geheel eigen 'karakter' bezat, een overblijfsel uit de bezettingstijd.⁹ De stay-behind-organisatie had een nationaal-georiënteerd karakter, en zou bovendien gecoördineerd optreden en zich intern controleren.¹⁰ Deze sterke nuance is tevens terug te vinden in het internationale wetenschappelijk beeld van het stay-behind-netwerk. Karakteriserend is hiervoor 'Stay-Behind'. A Clandestine Cold War Phenomenon' (2014) van Olav Riste, dat in een soortgelijke nuance stelt dat '(...) the development of Stay-Behind (...) is overwhelmingly attributive to the selfless efforts of patriots imbued with a desire to protect and defend their countries and their way of life from again being overrun by a foreign power'.¹¹

In de historiografie is overwegend aandacht voor de operationele structuur. De nationale en

- 5 Brief van de minister-president, minister van Algemene Zaken, *Maatregelen in bezettingstijd, 1990-1991*, 21 895.
- 6 Onderzoeksarchief Kluiters 2.21.424, Stukken betreffende het onderzoek naar 'Stay-behind'-organisaties en de 'Sectie Algemene Zaken', inventarisnummer 69, Manuscript 'Geschiedenis van de Sectie Algemene Zaken', deel 2, 1981-1993, met bijlagen.
- 7 Dit artikel kan geen aandacht besteden aan de gehele historiografie en geeft enkel de belangrijkste werken van de afgelopen tijd weer. Interessante werken zijn bijvoorbeeld *De Russen komen! Nederland in de Koude Oorlog* (2009) van Mark Traa, dat I&O ziet in het perspectief van civiele voorbereiding op een Koude Oorlog. Voor een meer controversiële visie is *NATO's Secret Armies. Operation Gladio and Terrorism in Western Europe* (2005) van Daniele Ganser interessant.
- 8 F. Kluiters, *De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten* (Den Haag, 1993) 303-305.
- 9 D. Engelen, 'Lessons learned. De Nederlandse 'stay behind'-organisatie in de Koude Oorlog', in: *Militaire Spectator* 174 (2005) (10) 415-420, aldaar 420.
- 10 Ibidem 420.
- 11 O. Riste, 'Stay-Behind'. A Clandestine Cold War Phenomenon', *Journal of Cold War Studies* 16 (2014) 4, 35-59, aldaar 58.

internationale organisatie van de netwerken en hun taken staan centraal, maar er wordt minder aandacht besteed aan de bredere achtergrond waartegen de netwerken functioneerden. Zij bereidden zich namelijk voor op het falen van de krijgsmacht en zouden moeten opereren in een landschap dat zou zijn geteisterd door conventionele en atoomaanvallen. Dit artikel tracht een stap in de richting te zetten van een breder begrip voor het stay-behind-fenomeen door het functioneren in de context van de nationale dreigingsperceptie te zien. Hiertoe wordt de volgende vraag gesteld: in hoeverre pasten de structuur en taakstelling van het Nederlands stay-behind-netwerk I&O binnen het Nederlandse defensiebeleid tussen 1950-1980? Het defensiebeleid zal afgeleid zijn van de Nationale Militaire Onderstellingen (in het artikel aangeduid als NMO).¹² De NMO's werden opgesteld ten behoeve van civiele en militaire

autoriteiten en hadden, volgens een versie uit 1963, tot doel 'deze autoriteiten inzicht te verschaffen in mogelijke wijzen van optreden van de vijand (...) Op grond van dit inzicht kunnen plannen worden opgesteld – en zonodig – prioriteiten worden bepaald voor de maatregelen die voor Nederland moeten worden getroffen in geval van een gewapend conflict met de Sovjet-Unie en/of haar bondgenoten'.¹³

-
- 12 De naam *Nationale Militaire Onderstelling* werd in 1974 gewijzigd naar *Militaire Grondslagen voor de Civiele Verdediging* (MGCV). In een nota, gedateerd 21 augustus 1974, van het Comité Verenigde Chefs van Staven komt naar voren dat deze naam tot verwarring leidde en daarom werd gewijzigd naar MGCV. Vanaf 1975 wordt de naam *Militaire Analyse voor de Civiele Verdediging* gebruikt. De *Onderstelling* en opvolgers werden uitgegeven door de Algemene Verdedigingsraad (AVR), die functioneerde van 1945 tot 1996.
- 13 Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Marinestaf, nummer toegang 2.13.114, inventarisnummer 446, Herziening van de Nationale Militaire Onderstelling ten behoeve van de Civiele Verdediging (NMO-CV), 1951-1979, 1951-1963, omslag.

Verzetssrijders in actie in de Tweede Wereldoorlog. Het verzet van toen stond model voor het oprichten van stay-behind-netwerken in de Koude Oorlog

FOTO BEELDBANK NIMH

Om de centrale vraag te beantwoorden, analyseert dit artikel ten eerste het ontstaan en functioneren van het Nederlands stay-behind-netwerk I&O en zoekt hierbij aansluiting bij de bestaande historiografie. Daarna zal, door te kijken naar de Nationale Militaire Onderstellingen, worden bestudeerd welk perspectief bestond vanuit de Nederlandse krijgsmacht op een mogelijke Sovjetinvasie en vooral wat de beoogde gevolgen van een Warschaupact-invasie voor Nederland zouden betekenen. Ten derde worden de werkzaamheden van de stay-behind-organisatie naast de verwachtingen in de NMO's gelegd, zodat een beeld ontstaat van de mogelijke effectiviteit van het stay-behind-netwerk nadat Nederland door de communistische strijdkrachten zou zijn bezet.

Structuur en activiteiten I&O, 1945-1992

I&O begon als twee aparte initiatieven, ontstaan in de zomer en herfst van 1945. Het eerste initiatief was afkomstig van kolonel Jan Somer (1899-1979), hoofd van de Binnenlandse Inlichtingendienst (BI). Hij had kritiek op de overheid, die volgens hem geen voorbereidingen had getroffen op de Duitse bezetting van Nederland in de Tweede Wereldoorlog, en wilde een organisatie opzetten die dat wel zou doen.¹⁴ Dit werd de Sectie drie van de Generale

Staf (GS IIIC),¹⁵ die '(...) in staat zal zijn in oorlogstijd militaire, politieke en economische berichten te verzamelen en deze in bruikbare vorm (...) langs draadlozen weg of per koeriersdienst te verzenden'.¹⁶ In juni 1948 ging GS IIIC over in de Sectie Algemene Zaken (SAZ). Het betrof enkel een naamsverandering om mogelijke ontdekking van het netwerk te voorkomen, de taakstelling bleef hetzelfde. Het tweede initiatief was afkomstig van oud-verzetman David van Eyck. Hij klopte aan bij de bevelhebber van de Nederlandse Strijdkrachten, prins Bernhard, met het idee een groep op te richten die zich zou bezighouden met sabotage, liquidatie en gewapend verzet, mocht Nederland weer bezet worden.¹⁷ Het idee sprak de prins aan en Van Eyck werd doorverwezen naar Louis Einthoven (1896-1979), de leider van het Bureau Nationale Veiligheid (BNV), die eveneens enthousiast was.¹⁸ Deze tweede stay-behind, genaamd 'O', viel onder het BNV en later de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) en was in het bezit van wapendepots.

O en SAZ werden opgericht vanuit eenzelfde gedachte, namelijk dat onvoorbereid verzet, zoals tijdens het begin van de Tweede Wereldoorlog, niet acceptabel was. Hierbij bereidde de SAZ zich voor op het verzamelen van inlichtingen voor de regering in vrijheid en richtte de O-dienst zich op gewapend verzet: voorbereiding op het plegen van liquidaties en sabotage werden de voornaamste bezigheden. De twee diensten opereerden echter dusdanig gescheiden, dat zij pas in 1949 voor het eerst van elkaars bestaan hoorden. Vanaf dat moment werd getracht de werkzaamheden van SAZ en O beter op elkaar af te stemmen. Hiervoor werd het lichaam Inlichtingen en Operatiën opgericht, geleid door een coördinator.

In 1962 ontstond een conflict tussen de coördinator en medewerkers van O,¹⁹ waarna de taakverdeling werd aangescherpt.²⁰ De nieuwe taakstelling, aangenomen vanaf mei 1965, stelde de volgende onderverdeling voor: SAZ organiseerde radioverbindingen met de regering in ballingschap en bereidde evacuatie van personen en materieel voor.²¹ Voortaan zou O voornamelijk voorbereiding treffen op psychologische

14 Engelen, 'Lessons learned', 417.

15 Nationaal Archief, Den Haag, 2.21.424, Stukken betreffende het onderzoek naar 'Stay-behind'-organisaties en de 'Sectie Algemene Zaken', inventarisnummer 63, Manuscript 'Stay-behind in Nederland en elders' met daarbij gemaakte aantekeningen en verbeteringen. Onderzoeksarchief Kluiters 2.21.424, inventarisnummer 63.

16 Kluiters, *De Nederlandse Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten*, 304.

17 Ibidem 304-305.

18 Engelen, 'Lessons learned', 416.

19 Nationaal Archief, Den Haag, 2.21.424, Stukken betreffende het onderzoek naar 'Stay-behind'-organisaties en de 'Sectie Algemene Zaken', inventarisnummer 63, Manuscript 'Stay-behind in Nederland en elders' met daarbij gemaakte aantekeningen en verbeteringen.

20 Nationaal Archief, Den Haag, 2.21.424, Stukken betreffende het onderzoek naar 'Stay-behind'-organisaties en de 'Sectie Algemene Zaken', inventarisnummer 63, Manuscript 'Stay-behind in Nederland en elders' met daarbij gemaakte aantekeningen en verbeteringen.

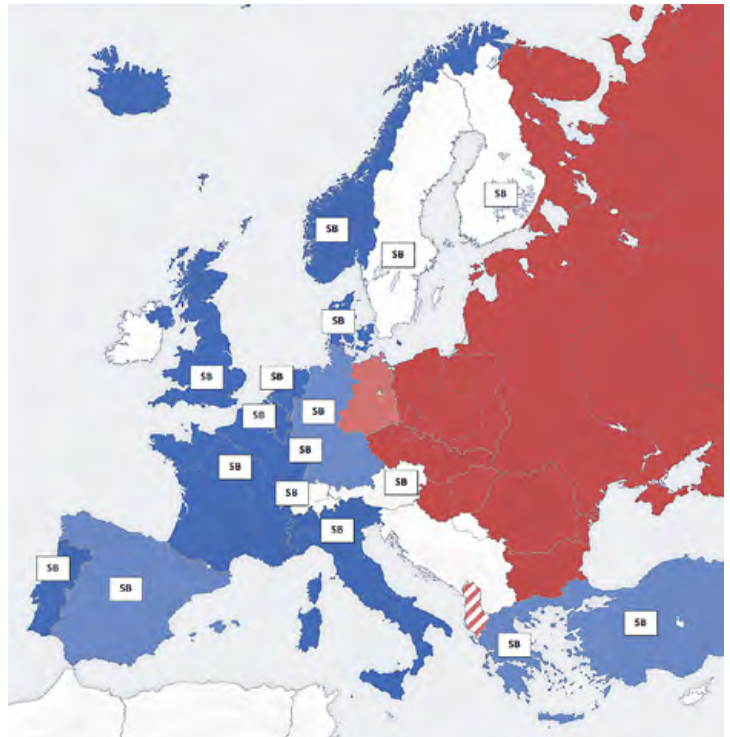
21 Ibidem.

oorlogvoering ‘in woord en geschrift (...) ten-einde het moreel van het eigen volk te schragen en het moreel van de vijand te ondermijnen’.²² Duidelijk is dat de sabotagetaken, waartoe de dienst een aantal depots ter beschikking had, op de tweede plaats kwamen.²³

Op internationaal niveau werd I&O vertegenwoordigd in de Nationale Clandestiene Dienst (NCD),²⁴ Samenwerking tussen de NCD en andere stay-behind-organisaties vond plaats via twee organisaties, verbonden aan de NAVO (zie figuur 1 voor een overzicht van internationale stay-behind-organisaties). Ten eerste de Clandestine Committee of the Western Union (CCWU) opgericht in 1949. Dit orgaan van de West-Europese Unie (WEU) streefde een gemeenschappelijk stay-behind-beleid na voor België, Luxemburg, Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.²⁵ In april 1951 werd deze taak overgedragen aan de Clandestine Planning Committee (CPC) van de NAVO.²⁶ Waar CPC zich bezighield met de coördinatie van activiteiten, richtte de tweede organisatie, de Allied Clandestine Committee (ACC), zich vanaf 1958 op de voorbereiding op en uitvoering van internationale oefeningen, het uitgeven van handleidingen en deed het dienst als forum.²⁷ Hoewel er duidelijk sprake was van internationale betrokkenheid,²⁸ bleef de organisatie van I&O een puur nationale aangelegenheid. Dit was de situatie op nationaal en internationaal niveau van de jaren 1950 tot de vroege jaren 1990, toen het bestaan van I&O aan het licht kwam.

NMO en Nederlands defensiebeleid, 1950-1980

Deze paragraaf gaat in op de Nationale Militaire Onderstellingen tussen 1952-1977, met aandacht voor de elementen die van belang zijn om het stay-behind-beleid, zoals hiervoor besproken, te zien tegen de achtergrond van het Nederlands defensiebeleid in de jaren 1950-1980. Er wordt geen gedetailleerde geschiedenis gegeven van de Nederlandse landsverdediging in deze periode, de nadruk ligt puur op de dreigingsperceptie zoals die bij de chefs van staven bestond.

Figuur 1 Overzichtskaart van het Koude Oorlog-front in Europa (1945-1989). NAVO-landen aangegeven in blauw, Warschaupact-landen in rood (Albanië trok zich in 1966 formeel terug uit het Pact). Stay-behind-organisaties zijn aangegeven met SB in een wit vak

22 Ibidem.

23 Nationaal Archief, Den Haag, 2.21.424, Stukken betreffende het onderzoek naar ‘Stay-behind’-organisaties en de ‘Sectie Algemene Zaken’, inventarisnummer 63, Manuscript ‘Stay-behind in Nederland en elders’ met daarbij gemaakte aantekeningen en verbeteringen.

24 Kluiters, *De Nederlandse Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten*, 306.

25 Ibidem 306-307.

26 In 1961 vond een naamsverandering plaats, van *Clandestine Planning Committee* naar *Coordination and Planning Committee*, de taakstelling bleef onveranderd.

27 Kluiters, *De Nederlandse Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten*, 312-313.

28 Doordat de stay-behind-organisaties nationale initiatieven waren, verschilden zij per verzetsgroep van karakter en opbouw. Ter illustratie beschrijft dr. Leopold Nuti in ‘The Italian ‘Stay-Behind’ Network – The Origins of operation Gladio’ de oprichting van een netwerk in Italië tussen 1951-1958 dat was geënt op de partizanengroepen uit de Tweede Wereldoorlog. Het kreeg de naam Gladio en werd bestuurd door een comité, bestaande uit de Amerikaanse CIA en de Italiaanse militaire inlichtingendienst SIFAR. Verder bestond de groep uit onder andere guerrillaeenheden, ongeveer 600 man. De nadruk op guerrillaoorlogvoering was een erfenis uit de Tweede Wereldoorlog, net als dat I&O een verzetskarakter had dat de nadruk legde op het verzamelen van inlichtingen, maar werd ook beïnvloed door de Italiaanse geografische positie dichtbij het Koude Oorlog-front.

Nederlandse militairen op oefening in Duitsland. Aanvankelijk werd Nederland als operatiegebied beschouwd in geval van een Sovjetaanval, later schoof de verdedigingslinie oostwaarts op

FOTO BEELDBANK NIMH

Nederlandse regeringen voerden in de decennia voor de Tweede Wereldoorlog een neutraliteitspolitiek. Gedurende de Eerste Wereldoorlog was dit beleid succesvol geweest, maar in de Tweede Wereldoorlog werden de Nederlandse intenties tot afzijdigheid tenietgedaan door de Duitse inval in mei 1940. Na afloop van de oorlog werd Nederland, in de context van toenemende spanningen tussen de voormalige geallieerden, gedwongen een kant te kiezen in een conflict dat zich geleidelijk aan ontwikkelde tussen de Noord-Amerikaanse en de West-Europese staten en de landen die onder communistische invloed waren geraakt. Om zich te verdedigen tegen de communistische invloed, die in het Westen

steeds meer als een politieke en militaire dreiging werd gezien, verenigden België, Frankrijk, Luxemburg, het Verenigd Koninkrijk en Nederland zich in 1948 in de WEU, een organisatie voor militaire samenwerking. In 1949, na de oprichting van de NAVO, ging de militaire structuur van de WEU over in het Noord-Atlantisch bondgenootschap.²⁹

Van papieren dijk naar operatiegebied, 1945-1958

Hoewel het Nederlands defensiebeleid in de late jaren 1940 maar langzaam van de grond kwam en door G.T. Witte werd gekenmerkt als 'niet veel meer dan een papieren dijk tegen de rode zee (...)',³⁰ heerste in die jaren wel het gevoel dat een nieuwe grootschalige oorlog in Europa een reëel vooruitzicht was. Ter voorbereiding op deze dreiging namen de Nederlandse chefs van staven zich voor een plan op te stellen voor de territoriale verdediging vanuit nationaal en internationaal perspectief.³¹ Dit werd de Nationale Militaire Onderstelling, waarin werd

29 P.B.R. Geus, *Staatsbelang en Krijgsmacht. De Nederlandse defensie tijdens de Koude Oorlog* (Den Haag, 1998) 50.

30 G.T. Witte, 'Een papieren dijk tegen een rode zee? Nederlandse krijgsmacht en het begin van de Koude oorlog', in: *Militaire Spectator* 158 (1989) (10) 473-478, aldaar 474.

31 Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Marinestaf, nummer toegang 2.13.114, inventarisnummer 446, Herziening van de Nationale Militaire Onderstelling ten behoeve van de Civiele Verdediging (NMO-CV), 1951-1979, 1951-1963, omslag.

uitgeweid over de militaire dreiging van de Sovjet-Unie en satellietstaten, de NAVO-strategie tegen deze dreiging en de consequenties van een Sovjetaanval voor Nederland. In de NMO van 1959 werd verwacht dat de oorlog uit twee fasen zou bestaan.³² De eerste fase was een massale uitwisseling van nucleaire wapens, met als doel het uitschakelen van het vijandelijke nucleaire potentieel, en grootscheepse land-, lucht- en maritieme operaties ter vernietiging van het overige potentieel.³³ De westelijke bevelhebbers verwachtten een dergelijke aanval op onder andere de as Berlijn-Roer-Parijs.³⁴ In de tweede fase zouden de bondgenoten zich hergroeperen en aanvallen uitvoeren tot de oorlog was gewonnen.³⁵

Nederland speelde in de verdediging van West-Europa een belangrijke rol.³⁶ Binnen de WEU kreeg het namelijk de rol van voorterrein, glacis, waarbij de rivier de IJssel, met het zwaartepunt van de verdediging in de driehoek Deventer-Zutphen-Apeldoorn,³⁷ de voornaamste verdedigingslinie vormde.³⁸ Onder toezicht van eerst de WEU en later de NAVO werd de Rijn-IJssellinie tussen 1948-1952 provisorisch versterkt volgens het Plan Leeuw, waarvan de uitvoering professionaliseerde vanaf 1951 tot 1958.

Van operatiegebied naar achterland, 1958-1989

Vanaf 1958 hanteerde de NAVO de *forward defence strategy*.³⁹ Dit betekende een andere rol binnen het bondgenootschap van Nederland, dat veranderde van glacis in een onderdeel van de *land communications zone* (het NAVO-etappengebied); Nederland was geen operatiegebied meer, maar ging onderdeel uitmaken van het achterland dat in bondgenootschappelijk verband werd verdedigd.⁴⁰ Concreet betekende dit dat de eerste linie werd verlegd naar de Bondsrepubliek Duitsland en dat de eerste weerstand geleverd zou worden aan de rivier de Wezer. De zojuist aangelegde Rijn-IJssellinie kwam hierdoor in de tweede verdedigingslijn te liggen.⁴¹ In de jaren 1960 daalde de Rijn-IJssellinie als NAVO-verdedigingslinie nog verder in waarde, toen de *forward defence* in 1966 naar de Elbe verschoven en de Nederlandse linie de derde verdedigingslinie werd.⁴² Gedurende deze jaren

Volgens het Plan Leeuw werd de Nederlandse grondverdediging tussen 1948 en 1958 geleidelijk versterkt

werd de kans op een nucleaire aanval niet groot geacht, maar bestond er vooral angst voor conventionele agressie die voor nucleaire escalatie zou kunnen zorgen.⁴³ De NMO van 1963 achtte hierbij voornamelijk *deterrence* (afschrikking) van belang.⁴⁴ Tegen de achtergrond van het *deterrence*-idee werden onderdelen van het Eerste Legerkorps (1LK) van de Nederlandse krijgsmacht gestationeerd in 't Harde (Kazerne Langemanshof), en de West-Duitse steden Seedorf en Bergen, voor de

32 Ibidem.

33 Ibidem.

34 J. Beekmans, J., *Drijvende stuwen voor de landsverdediging* (Utrecht, 1997) 38.

35 Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Marinestaf, nummer toegang 2.13.114, inventarisnummer 446, Herziening van de Nationale Militaire Onderstelling ten behoeve van de Civiele Verdediging (NMO-CV), 1951-1979, 1951-1963, omslag.

36 Witte, 'Een papieren dijk tegen een rode zee?', 474-475.

37 Beekmans, *Drijvende stuwen*, 50.

38 Ibidem 43.

39 Ibidem 52.

40 G.A. Geerts, 'De territoriale beveiliging in de jaren 1975-1980', in: *Militaire Spectator* 144 (1975) (7) 308-315, aldaar 308-309.

41 Beekmans, *Drijvende stuwen*, 52.

42 Auteur merkt naar aanleiding hiervan triomfantelijk op, dat de IJssellinie maar liefst twee jaren lang een strategisch hoogtepunt was, tussen 1956-1958.

43 Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Marinestaf, nummer toegang 2.13.114, inventarisnummer 446, Herziening van de Nationale Militaire Onderstelling ten behoeve van de Civiele Verdediging (NMO-CV), 1951-1979, 1951-1963, omslag.

44 Ibidem.

Figuur 2 Een overzicht van de verdeling van de gebiedsverantwoordelijkheid van NAVO-bondgenoten in West-Duitsland vanaf 1966, beginnend aan de Elbe. Het Nederlandse 1LK maakt hier deel uit van de Northern Army Group (NORTAG) en dient samen te werken met de West-Duitsers op de beide flanken

voorwaartse verdediging.⁴⁵ Hierop werd het nut van de verdedigingslinie in heroverweging genomen, waarop het besluit viel de linie in 1964 op te heffen en af te breken, wat in 1968 was voltooid.⁴⁶

Terwijl de Nederlandse militaire voorbereidingen steeds meer buiten de landsgrenzen plaatsvonden, stelden de chefs van staven dat Nederland nooit echt klaar zou zijn voor een nucleaire aanval en dat alles afhing van de afschrikking die de NAVO-bewapening uitoefende op het Warschaupact.⁴⁷ In het geval van Sovjetagressie, zo stelt de NMO van 1969, moet de *flexible response* (het 'afgepaste antwoord') worden toegepast.⁴⁸ De NMO van 1973 definieerde dit gedetailleerd en maakte onderscheid tussen drie soorten agressie: *limited aggression* (beperkte agressie), *major aggression* (militaire agressie), en *general war* (wereldomvattende kernoorlog).⁴⁹ In het geval van een aanval diende de verdediging 'as far forward as necessary and possible' te worden ingezet.⁵⁰ Men was zich echter bewust van het grauwe vooruitzicht van een mogelijke nucleaire oorlog, zoals beschreven in de NMO van 1973: 'Tenslotte wordt opgemerkt, dat de gevolgen van een eventuele initiële uitwisseling van strategische kernwapens zo onvoorspelbaar zijn, dat daarvoor in feite de basis wordt ontgenomen voor het formuleren van een uitgangstoestand ten behoeve van het verder te voeren militair of civiel beleid'.⁵¹ Van 1973 tot 1977 blijven de NMO's een soortgelijk overzicht geven: het Warschaupact dient voornamelijk te worden afgeschrikt van een conventionele invasie, omdat deze tot een nucleaire oorlog zou kunnen leiden.⁵²

Het einde van de Koude Oorlog kwam vanuit militair oogpunt plotseling. De waakzaamheid van het Westen was, zeker na de Praagse Lente, zeer hoog: gedurende januari-augustus 1968 zag het Westen waartoe het Rode Leger in staat was.⁵³ In 1985 werden voor de afschrikking voorbereidingen getroffen om Amerikaanse kernwapens te plaatsen in Woensdrecht, maar zo ver is het nooit gekomen.⁵⁴ Ook de Nederlandse aanwezigheid in West-Duitsland bleef door 1LK gewaarborgd, tot in november 1989 plotseling de Berlijnse Muur viel.

45 Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie, Comité Verenigde Chefs van Staven, nummer toegang 2.13.180 inventarisnummer 148, Stukken betreffende de Nationale Militaire Onderstelling, voorbereiding van de territoriale beveiliging en de civiele verdediging van het Koninkrijk der Nederlanden in Europa.

46 M. Traa, *De Russen Komen! Nederland in de Koude Oorlog* (Amsterdam, 2009) 168.

47 Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie, Comité Verenigde Chefs van Staven, nummer toegang 2.13.180 inventarisnummer 148, Stukken betreffende de Nationale Militaire Onderstelling, voorbereiding van de territoriale beveiliging en de civiele verdediging van het Koninkrijk der Nederlanden in Europa.

48 In de Nationale Militaire Onderstelling van 1969 wordt het 'afgepaste antwoord' omschreven als 'de doelmatig afgewogen en beheerste reactie op agressie, waarbij het eerste doel handhaving of herstel van de integriteit van het aangevallen gebied is (...)'.⁴⁹

49 Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie, Comité Verenigde Chefs van Staven, nummer toegang 2.13.180 inventarisnummer 148, Stukken betreffende de Nationale Militaire Onderstelling, voorbereiding van de territoriale beveiliging en de civiele verdediging van het Koninkrijk der Nederlanden in Europa.

50 Ibidem.

51 Ibidem.

52 Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Defensie: Marinestaf, nummer toegang 2.13.114, inventarisnummer 449, Herziening van de Nationale Militaire Onderstelling ten behoeve van de Civiele Verdediging (NMO-CV), 1951-1979, 1975-1978, omslag.

53 Geus, *Staatsbelang en Krijgsmacht*, 130.

54 Ibidem 168.

I&O in het Nederlands defensiebeleid tijdens de Koude Oorlog

Dit deel gaat in op de elementen die relevant zijn voor een perspectief dat het Nederlands stay-behind-beleid gedurende 1950-1980 kan duiden, tegen de achtergrond van de dreigingsperceptie die in de NMO's naar voren kwam. Hiertoe komt een drietal punten naar voren, die onderscheid maken tussen de structuur en activiteiten van de I-dienst en de O-dienst.

Ten eerste was het stay-behind-netwerk gevormd op basis van lessen die waren geleerd uit de Tweede Wereldoorlog. Hierdoor zou het netwerk het meest effectief zijn tijdens een bezetting, die op een conventionele oorlog zou volgen. Dat was ook het oorspronkelijke doel:

pas vanaf de jaren 1950 kreeg de Koude Oorlog geleidelijk aan een nucleair karakter. De verzetskenmerken verdwenen weliswaar in de jaren 1960 naar de achtergrond – sabotage was bijvoorbeeld niet meer de primaire taak van de O-dienst – maar het operationeel terrein van het netwerk bleef problematisch. Het is de vraag of de I-dienst te midden van de nucleaire destructie in staat zou zijn geweest inlichtingen te verzamelen en in welke mate kleinschalige sabotage moest worden gepleegd. De radio-actieve straling zou de agenten op korte of lange termijn fataal zijn geworden, waardoor de waarde van het netwerk zou afnemen. Mochten de agenten toch in een gebied moeten optreden met straling en *fallout*, dan zouden de werkzaamheden zo kort mogelijk moeten duren.

Praagse Lente. Het Westen kreeg te zien waartoe het Rode Leger in staat was en verhoogde de waakzaamheid

FOTO WIKIMEDIA COMMONS

Met het oog op het verzetskarakter van het stay-behind-netwerk is het ten tweede opvallend dat er binnen de NAVO twee tendensen in beleid te onderscheiden zijn. De eerste tendens is de conventioneel-nucleaire voorbereiding op een mogelijke oorlog tegen het Warschaupact. Hiertoe werden voorbereidingen getroffen die om constante aanvulling en modernisering van wapens vroegen en die steunden op vernieuwende ideeën, zoals de forward defence, de flexible response en de deterrent. De tweede tendens is de voorbereiding van het stay-behind-netwerk, dat in zekere zin een anachronistisch karakter kreeg naarmate de Koude Oorlog een nucleair karakter aannam. Het is dan ook de vraag in hoeverre de CPC en de ACC 'meegingen met hun tijd', maar deze vraag is met het huidig beschikbare bronnenmateriaal niet te beantwoorden.

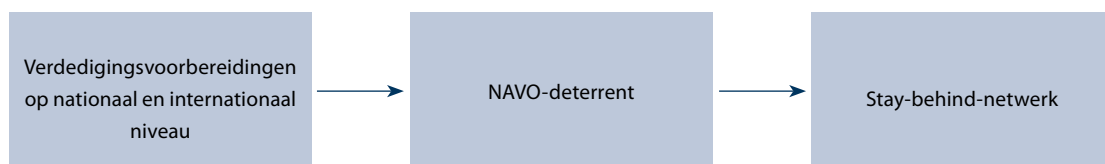
Ten derde droeg I&O, ondanks het anachronistisch karakter, bij aan een post-invasieperspectief en vulde hiermee een leemte in het nationaal en internationaal defensiebeleid (zie figuur 3). Ondanks de voorbereidingen en investeringen in defensie verwachtte de krijgsmacht nooit geheel klaar te zijn voor een conventionele en/of nucleaire aanval van het Warschaupact. Beleidsmakers konden enkel hopen dat de deterrent de Sovjetstrijdkrachten kon weerhouden van een aanval. De stay-behind-maatregel ging uit van de gedachte dat de verdedigingsvoorbereidingen, ondernomen door NAVO-bondgenoten, uiteindelijk niet genoeg zouden zijn om de deterrent in stand te houden. Hierop, zo was de verwachting, zou het Warschaupact de aanval inzetten om West-Europa, al dan niet met nucleaire middelen, te veroveren. Nadat de strijd was gestreden en Europa was bezet door de communisten, zou het stay-behind-netwerk het verzet organiseren en leiden. Hierbij zou het netwerk, naast sabotage,

tevens de rol van inlichtingendienst op zich nemen. Het Europese stay-behind-netwerk zou informatie verzamelen in bezet Europa (I&O-component SAZ zou informatie verzamelen over gebeurtenissen en omstandigheden in Nederland) en zodoende bijdragen aan de toekomstige bevrijding van het continent, net als Europese verzetsgroepen deden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Conclusie

Het idee van een naderende communistische springvloed, waarbij het Rode Leger het Westen zou overspoelen en wederom zou bezetten, wakkerde zo'n sterke angst aan in West-Europa dat overheden op nationaal en internationaal niveau voorbereidingen begonnen te treffen. Voor Nederland zijn in dit artikel specifiek de voorbereidingen door het Nederlands stay-behind-netwerk Inlichtingen en Operatiën bekeken en is geprobeerd deze te plaatsen binnen het Nederlandse defensiebeleid tussen 1950-1980. Hiertoe stond de vraag centraal in hoeverre de structuur en taakstelling van het Nederlands stay-behind-netwerk I&O binnen het Nederlandse defensiebeleid tussen 1950-1980 pasten.

Het Nederlandse defensiebeleid tussen 1950-1980 werd voornamelijk gekenmerkt door een vrees voor een nucleaire escalatie van een conventionele oorlog, die in de decennia na 1950 steeds sterker werd. Een conventionele aanval zou kunnen worden opgevangen door de Rijn-IJssellinie en vanaf 1955 door de verdedigingslijnen in Duitsland, maar een nucleaire escalatie in dit conflict bracht een dusdanige onzekerheid met zich mee dat beleidsmakers in de NMO's op een gegeven moment toegaven dat hier geen voorbereiding op kon plaatsvinden. Hierdoor vertrouwde de overheid voornamelijk op de

Figuur 3 De rol van het stay-behind-netwerk binnen de NAVO-verdediging van West-Europa

Een conventionele aanval zou kunnen worden opgevangen door de Rijn-IJssellinie en vanaf 1955 door de verdedigingslijnen in Duitsland, waar ook Nederlandse militairen oefenden

FOTO BEELDBANK NIMH

afschrikking door de gezamenlijke militaire voorbereidingen van de NAVO-bondgenoten. Maar als de deterrent zou falen, was de leidende gedachte, dan zou een Sovjetinvasie niet te voorkomen zijn.

Het stay-behind-netwerk was voorbereid op het uitvoeren van taken in een gebied dat voornamelijk had geleden onder conventionele oorlogvoering, en niet zozeer onder nucleaire aanvallen. De voornaamste rol van het stay-behind-netwerk binnen het Nederlands defensiebeleid was vooral het bieden van perspectief op een mogelijke ontzetting van West-Europa, mocht de Sovjetbezetting werkelijkheid worden. Er dienen echter vragen te worden gesteld bij de effectiviteit van het stay-behind-netwerk, dat tot 1965 vooral een 'verzetskarakter' had. Na 1965 maakte dit plaats voor een taakstelling die het gewapend verzet aan banden legde en in plaats

hiervan een langetermijnperspectief aannam: de evacuatie van het kabinet, het opzetten van communicatielijnen en het beïnvloeden van het moreel van zowel de bevolking als de vijand behoorden tot de hoofdtaken van I&O.

Het is discutabel in hoeverre deze maatregelen succesvol zouden zijn geweest. Het stay-behind-netwerk bood beleidsmakers hoofdzakelijk een perspectief waarin een communistische invasie en bezetting van West-Europa niet het einde van de strijd zou betekenen. Het stay-behind-netwerk was de materialisatie van een visie waarin hoop voor de toekomst, angst voor nog een bezetting van het Europese continent en strijdlust jegens een ideologie die de wereld trachtte te veroveren gecombineerd werden in een organisatie die zich zou kunnen blijven verzetten, wat de offers daarvan ook mochten zijn. ■

Werkstress

Drs. Frans Matser – publicist*

Over sommige zaken binnen Defensie lopen de opvattingen sterk uiteen. Sinds een jaar loopt bij de landmacht de theatervoorstelling *Vuurdoop*. Inmiddels hebben zo'n 10.000 landmachtmilitairen de voorstelling gezien. Sommigen zijn superenthousiast, anderen vinden het maar onzin. Maar daar wil ik het nu niet over hebben. Na afloop gaan de deelnemers in kleine groepjes van circa 10 personen met een gespreksleider bij elkaar zitten om een uurtje terug te kijken op de voorstelling en de boodschap en eventuele eigen ervaringen te delen.

In die nagesprekken komen tal van onderwerpen aan de orde, zoals de frustraties over de bezuinigingen van de afgelopen decennia, het moeizame tot stand komen van een fatsoenlijke cao, hoe we met elkaar omgaan, of het leiderschap bij Defensie nog past bij deze tijd en wat er nog moet veranderen om onze organisatie beter te maken. Daarbij komen soms bijzondere zaken naar voren. Zo vinden de meeste vrouwen de verhaallijn waarbij een man zich ongepast gedraagt ten opzichte van een vrouw, heel herkenbaar, terwijl de meeste mannen zich juist helemaal niet herkennen in zo'n organisatiecultuur. Zitten ze wel in dezelfde organisatie, zou je je soms afvragen? Wat is waar? Ik kom straks graag nog even op die vraag terug.

Een ander onderwerp dat voor een scheiding der geesten zorgt is de ervaren werkdruk bij Defensie. Zo is een van de meest gehoorde klachten van soldaten dat ze zich regelmatig vervelen. En iedereen die zoiets wel eens bij de

hand heeft gehad, weet dat verveling nog erger is dan hard werken. Dan bedoel ik niet een uurtje of een middag vervelen. Daar weten we allemaal wel raad mee. Nee, langdurig en structureel vervelen. Leegloop dus. Dat zorgt voor veel stress en is ook vaak een bron van ongewenst gedrag. Ik dacht zelf dat leegloop iets uit de dienstplichttijd was. U weet wel: steeds dezelfde roze lijsten invullen, eindeloos PGU-onderhoud en zinloos corvee. Maar kennelijk komt het nog steeds veel voor.

Natuurlijk zijn daar oorzaken voor te bedenken. De bezuinigingen van de laatste jaren¹ komen dan steeds als verklaring om de hoek en de povere staat van het materieel komt ook altijd wel voorbij. Maar – en dat wordt gelukkig ook onderkend – daar komt langzaam verbetering in. Uiteindelijk is leegloop natuurlijk een onderwerp waarvoor de beschuldigende vinger uitgestoken wordt naar de leiding. Op de werkvloer zijn de luitenant en de kapitein immers verantwoordelijk voor samenstelling en invulling van het werkprogramma. En bij leegloop dient dat geïntensiveerd te worden.

Vrijwel iedereen is van mening dat de leiding verantwoordelijk is voor een positief en veilig werkklimaat, waarbij de juiste hoeveelheid werkprikkels wordt uitgedeeld. De meeste leidinggevenden herkennen zich daar best in. Maar hun beeld van de werkdruk is volstrekt anders dan dat van de soldaten.

Papierwerk, honderden mails beantwoorden, rapportage maken, personeelsgedoe, weinig ondersteuning en steeds nieuwe 'k-klussen' die vanuit het hogere niveau naar binnen worden gegooid, geven hen juist het gevoel dat ze tijd en handen tekort komen om zich voldoende te kunnen richten op hun echte werk: leidinggeven.

* In deze rubriek vindt u bijdragen van drs. Frans Matser en Jaus Müller MA.

¹ Voor meer achtergrond daarover lees ook: Frans Matser, *De bezuinigingsgeneraal zwaait af* (Arnhem, Uitgeverij White Elephant, 2019).

Daarbij komt dat alle ondersteuning die er vroeger was binnen de compagnie of het bataljon (zoals administrateurs, beheerders, monteurs en personeelsfunctionarissen) bij de eigen eenheid is wegbezuinigd en ergens ver weg is gecentraliseerd, waardoor het lijkt alsof steeds meer bedrijfsvoeringszaken op het bord van commandanten komen te liggen.

Nog wat hogerop in de staven en bij de opleidingscentra worden leidinggevendenden zelf helemaal horendol van de werkdruk. Ze werken zich een slag in de rondte om er iedere dag weer achter te komen dat er nog werk is blijven liggen. De staven en de opleidingscentra zijn de afgelopen decennia helemaal uitgekleeft, plaatsvervangers en toegevoegde onderofficieren zijn verdwenen en als er al functies zijn, zijn ze door de personeelstekorten vaak niet gevuld.

Op de opleidingscentra, waar de aantallen instructeurs en de opleidingstijd stap voor stap zijn teruggebracht tot het absolute minimum, terwijl het aantal leerlingen de laatste jaren juist sterk stijgt, leidt elke zieke instructeur tot stress en improvisatie die de kwaliteit van het afgeleverde product zelden ten goede komt. Op de KMA is de verhouding tussen het aantal cadetten en de instructeurs zo mager dat je je mag afvragen of het überhaupt nog wel mogelijk is goede begeleiding en vorming te verzorgen. En datzelfde kun je je afvragen bij de opdracht voor veel docenten van de Faculteit Militaire Wetenschappen, die zulke grote aantallen studenten tegelijk les moeten geven of bij hun scripties begeleiden dat er nauwelijks tijd voor voorbereiding, laat staan onderzoek is. Een vermoeide docent verklapte mij vorig jaar dat hij, toen hij zich beklagde dat hij veel te veel uren les moest geven om een goede voorbereiding te

kunnen doen, te horen kreeg dan maar aan vier klassen tegelijk les te moeten geven in de aula. Dat scheelde een hoop belastingsuren. Dat de lesstof ontwikkeld is om in interactieve vorm aangeboden te worden aan een kleine groep en hij nu gedoemd was tot 'saai en massaal frontaal lesgeven', was voor hemzelf frustrerend en voor zijn gehoor nauwelijks uitdagend.

Zie hier ons dilemma: de ene helft van de organisatie werkt zich naar een burnout door de hoge werkdruk en de andere helft heeft stress uit verveling.

Nu zijn er mensen die in de gesprekken na *Vuurdoop* met een hele reeks rationele argumenten denken te kunnen aangeven wat nu waarheid is: de cultuurbeleving bij de mannen of bij de vrouwen, of de werkdruk bij soldaten of bij de leidinggevendenden? Maar ik ben van mening dat dat er eigenlijk helemaal niet toe doet. Want mensen handelen nu eenmaal vanuit hun ervaren werkelijkheid. En vanuit die ervaren werkelijkheid verlaten op dit moment te veel mensen de organisatie uit onvrede met de bestaande situatie. En dat maakt de problemen alleen maar erger.

Overigens zijn zowel de soldaten, de burgers, de onderofficieren als de officieren het over één ding roerend eens: 'ze' moeten er wat aan doen! Maar het probleem is dat 'ze' altijd iemand anders is. Nu heb ik daar met het oog op de problemen ook wel beeld bij, maar toch blijft de vraag: wie is 'ze'? Bent u toevallig zo'n 'ze'? Dan is er werk aan de winkel. Ik benijd ze niet, de 'ze's' van deze wereld. Ik denk soms vrij naar Kennedy: 'Kijk niet wat 'ze' voor jou kunnen doen, maar doe zelf wat!' ■

In deze *Militaire Spectator* is plaatsgemaakt voor een gastcolumn. Angelie Sens schrijft over de beeldvorming rond Johannes van den Bosch. De redactie van de *Militaire Spectator* biedt lezers de mogelijkheid een gastcolumn te schrijven van maximaal duizend woorden. Het thema is vrij, maar moet passen in de formule van het tijdschrift. Een gastcolumn bevat een relevante boodschap voor de

lezers, een gefundeerde eigen mening en juiste en verifieerbare feiten in een logisch opgebouwd betoog. U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Johannes van den Bosch: bejubeld en verguisd

*Angelie Sens**

De gastcolumn van Vilan van de Loo over Johannes van Heutsz¹ was mij uit het hart gegrepen. Evenals Van Heutsz is Johannes van den Bosch (1780-1844) in de negentiende en twintigste eeuw als schurk betiteld, vooral vanwege de invoering van het Kultuurstelsel op Java en Sumatra onder zijn gouverneurschap, maar hij is tijdens zijn leven ook bejubeld als held en lichtend voorbeeld. Dát predicaat had hij vooral te danken aan de Maatschappij van Weldadigheid, waarvan hij de oprichter was in 1818 en, en dat is veel minder bekend, aan de eerste stappen tot afschaffing van de slavernij in Suriname in 1828. Dat laatste was een brug te ver voor de *stakeholders* van die tijd.

In mijn biografie over Johannes van den Bosch, die eind september jl. verscheen, heb ik deze maatschappelijk zeer betrokken militair, staatsman, auteur, landbouwkundige en oprichter van het KNIL voor het voetlicht gehaald. Zonder per se zelf te hebben willen oordelen over zijn leven en daden is het altijd mijn intentie geweest om de lezer handvatten te geven om, met die informatie en met mijn keuzes, een oordeel

over Van den Bosch te kunnen vellen. Mensen mogen hem wat mij betreft een schurk vinden, of hem bejubelen als een held, of hem gewoon negeren. Maar ik hoop dat ik me met mijn zeer grondig gedocumenteerde biografie van mijn 'plicht' als historicus en biograaf naar beste eer en geweten gekweten heb door Van den Bosch te plaatsen tegen de achtergrond van zijn tijd.

Johannes van den Bosch, Herwijnen 2 februari 1780, is eind achttiende eeuw opgeleid als genieofficier. In de eerste jaren van zijn carrière werkt hij in die hoedanigheid op Java en de Molukken. Terug in Nederland is hij in 1813-1814 actief om Utrecht en Naarden te ontdoen van de Fransen, om vervolgens in dienst van het ministerie van Oorlog de werving van militairen voor de legers in de Oost en de West ter hand te

* Dr. Angelie Sens is historicus en onderzoeker, en de auteur van *De kolonieman. Johannes van den Bosch (1780-1844). Volksverheffer in naam van de koning* (Amsterdam, Uitgeverij Balans, 2019).

1 Vilan van de Loo, 'Van Heutsz aan het woord: hoor en wederhoor', in: *Militaire Spectator* 187 (2018) (2), 124-125.

2 Multatuli (ps. van Eduard Douwes Dekker), *Over vrijen arbeid in Nederlandsch Indië en de tegenwoordige koloniale agitatie* (Amsterdam, R.C. Meijer, 1862) 38-39.

nemen. Een van zijn wapenfeiten is de oprichting van het werfdepot in Harderwijk in 1815. Hij maakt naam door de oprichting van de Maatschappij van Weldadigheid in 1818, en vanwege zijn opeenvolgende functies als commissaris- en gouverneur-generaal in zowel de West als de Oost, als minister van Koloniën, minister van staat en Tweede Kamerlid, tot aan zijn dood op 28 januari 1844.

Het militaire apparaat kan voor jongens die niet met een gouden lepel in hun mond geboren zijn hét opstapje betekenen naar een loopbaan met kansen om op de sociale ladder te stijgen. Van den Bosch zelf is daar het levende bewijs van. Zijn hele leven beijvert hij zich om de arbeidsomstandigheden van militairen én burgers, vrij en onvrij, te verbeteren: een goede opleiding, gezondheidszorg, huisvesting, voeding, kleding en een passende beloning. Voor Van den Bosch is er na zijn overlijden in 1844 nooit een standbeeld opgericht, vanwege de slechte pers die hij had. Nu moet ik u meteen vertellen dat ik niet zo voor standbeelden ben. Voor mij hoeft dat allemaal niet zo. Maar als er rond 1860 een lobby in gang wordt gezet voor een standbeeld scherpen criticasters onmiddellijk hun pennen voor een tegenlobby.

Multatuli schrijft in 1862 dat hij onder anderen Van den Bosch voor ogen had bij het schrijven van zijn *Max Havelaar* (1860), 'die, men ziet het, al zeer goedkoop den naam van een genie heeft verkregen'.² Een van Van den Bosch' opvolgers als gouverneur-generaal Jean Chrétien Baud schaart zich achter de critici. Twee jaar voor de publicatie van de *Max Havelaar* vereert koning Willem III Baud nog met de adellijke titel van

baron vanwege, notabene, zijn verdiensten op het terrein van het Kultuurstelsel. En Baud, de pupil die in de voetsporen van Van den Bosch treedt, aanvaardt die titel zonder blikken of blozen.

Voor Jan Pieterszoon Coen en van Johannes Benedictus van Heutsz zijn er wel standbeelden opgericht op Java en in Nederland. Het maakt hen zichtbaarder, kwetsbaarder welhaast. En natuurlijk zijn het allemaal schurken en voor sommigen nog steeds helden. Coen, Van den Bosch en Van Heutsz hebben veel teweeggebracht, hebben veel leed veroorzaakt, zijn door ruiten en roeien gegaan, vele slachtoffers achterlatend. Dat is nooit goed te praten. En dat doen we als historici ook niet. We praten niet goed. We laten zo goed en zo kwaad als we kunnen de bronnen aan het woord, inclusief de stemloze bronnen, die we vaak tussen de regels door moeten zien te lezen, begrijpen en duiden. De tot slaafgemaakten op de Banda-eilanden (Coen), de onvrije, semi-vrije arbeiders en tot slaafgemaakten onder het Kultuurstelsel (Van den Bosch), de inwoners en strijders in Atjeh (Van Heutsz) hebben nog steeds geen wel-luidende stem in de geschiedschrijving. Laten we daar met ons allen werk van maken.

Geschiedenis en geschiedschrijving zijn nooit of te nimmer neutraal of objectief. Het doet me deugd dat er steeds meer studies en boeken verschijnen die de complexiteit van die, door-gaans eenzijdig belichte, geschiedenissen van al die mensen voor het voetlicht halen met wie we een gedeeld verleden hebben, met wie we genen delen, met wie we verbonden zijn door vreugde, leed en gemeenschappelijke verhalen. ■

Slagkracht en heimelijk opereren: de unieke kracht van onderzeeboten

De auteurs van het artikel 'LAPV: ontbrekende schakel in gereedchapskist krijgsmacht'¹ brengen terecht ter sprake dat Nederland niet meer beschikt over een langeafstands-patrouillevliegtuig (LAPV) en dat dit moet veranderen. Ik ben het eens met de geschetste tactische, operationele en zelfs strategische meerwaarde van LAPV's en de conclusie dat zij een ontbrekende schakel vormen in de huidige gereedchapskist van de krijgsmacht. Deze vliegtuigen kunnen in korte tijd grote stukken zeegebied verkennen, beter dan onderzeeboten, oppervlakteschepen of zelfs helikopters dat kunnen. Niet voor niets beschikte de marine driekwart eeuw over patrouillevliegtuigen als 'de ogen en oren van de vloot.'

LTZ 1 W.M. Ooms MSc MA*

De auteurs schieten echter door in hun betoog dat LAPV's een alternatief zijn voor onderzeeboten en dat het daarom beter is LAPV's aan te schaffen dan nieuwe onderzeeboten. Wegens verregaande bezuinigingen werd in 2005 met het afstoten van de Orions besloten een belangrijke poot van de marine te amputeren. De auteurs willen (nogmaals terecht) deze beslissing omkeren. Echter, het bezuinigen willen zij handhaven door een andere poot af te hakken: de onderzeedienst. Een dergelijke redenatie is vergelijkbaar met de stelling dat je voor de landmacht tanks moet herinvoeren *ten koste van de artillerie*. En dat in deze tijden! In het landoptreden met verbonden wapens zijn zowel tanks als artillerie nodig. In de maritieme oorlogvoering is dit niet anders, ook daar geldt het principe van verbonden wapens: optreden

op, onder en boven water. Niet voor niets opereert en oefent de marine nog steeds met een buitenlandse dan wel gesimuleerde LAPV-capaciteit.

De stelling van de auteurs dat de capaciteiten van LAPV's 'niet een-op-een, maar wel globaal' overeenkomen met onderzeeboten is onjuist. Beide wapensystemen hebben hun eigen kwaliteiten en de unieke combinatie van deze kwaliteiten maakt elk systeem onmisbaar en niet door een alternatief vervangbaar. De kracht van een LAPV is dat hij met zijn sensoren en wapens snel een groot zeegebied kan bestrijken en veel informatie *realtime* kan delen. De kracht van een onderzeeboot is dat hij zeer moeilijk te detecteren en bestrijden is in een uitgestrekte driedimensionale watermassa. Vanuit deze verhullende omgeving kan een onderzeeboot heimelijk waarnemen of verrassend toeslaan. Ter verduidelijking noem ik drie aspecten die samen de unieke kracht van een onderzeeboot tonen.

Strategische beïnvloeding

De combinatie van slagkracht en heimelijk opereren maakt de onderzeeboot tot een

* Matthijs Ooms is promovendus krijgswetenschappen aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA, waar hij onderzoek doet naar maritieme handelsbescherming. Hij heeft eerder gevaren als Commando Centrale Officier, gespecialiseerd in luchtverdediging en onderzeebootbestrijding.

¹ VADM b.d. E. Kopp, CDR b.d. drs. C.D.M.J. Leebeek, CDR b.d. A. van Dijk, KTZ b.d. M.D. Valentijn, KTZ b.d. J.M. Goemans en KTZ b.d. J.A. Leenders, 'LAPV: ontbrekende schakel in gereedchapskist krijgsmacht', in: *Militaire Spectator* 188 (2019) (9) 448-448.

gevreesde tegenstander. Men kan met luchtverdedigingsmiddelen gemakkelijker de dreiging van LAPV's neutraliseren dan dat onderzeebootbestrijdingsmiddelen (waaronder een LAPV) een vijandelijke onderzeeboot kunnen weerhouden van zijn taak. In de Falklandoorlog (1982) durfde de Argentijnse bovenwater vloot (waaronder vliegkampschip ex-Hr. Ms. Karel Doorman) na de torpedering van de kruiser ARA General Belgrano niet meer naar zee. Het Britse onderzeebootwapen bereikte zo een strategisch effect.

Slagkracht

De *heavyweight*-torpedo's van onderzeeboten zijn een geducht wapen. Een enkele torpedo kan een fregat in tweeën doen breken. LAPV's kunnen weliswaar ook bewapend worden, maar *air-launched missiles* hebben niet hetzelfde vernietigende effect en bovendien kunnen deze met luchtverdedigingsmiddelen gepareerd worden. Ook tegen vijandelijke onderzeeboten zijn de *heavyweight*-torpedo's van een eigen onderzeeboot effectiever dan de *lightweight air-dropped*-torpedo's van een LAPV.

Inlichtingen verzamelen

Op dit vlak ligt de kracht van de onderzeeboot in het *covert* verzamelen van inlichtingen, ook binnen *anti-access/area-denial*-bubbels, wat LAPV's vrijwel niet kunnen. Bovendien is de internationale ruilwaarde van inlichtingen die vergaard zijn met een expeditieaire diesel-elektrische onderzeeboot naar verwachting hoger dan de ruilwaarde van inlichtingen vergaard met een LAPV. Een expeditieaire onderzeeboot kan immers langdurig in posities verblijven waar onze bondgenoten niet gemakkelijk kunnen komen, terwijl meerdere bondgenoten over inlichtingencapaciteiten beschikken zoals die van een LAPV.²

Kortom: op veel vlakken is een onderzeeboot zeer effectief, en de LAPV heeft zijn eigen sterke kanten. De discussie moet dan ook niet gaan over welk platform beter is. Dat is appels met peren vergelijken, of zo u wilt, tanks met artillerie. De boodschap moet zijn: de capaciteiten vullen elkaar aan. Het helpt de krijgsmacht daarom niet door te suggereren dat

het beter is 8 Poseidons aan te schaffen voor 2 miljard euro in plaats van 4 onderzeeboten voor 4 miljard. Het is wel een interessante vraag of er bij extra bestedingsruimte van bijvoorbeeld 2 miljard gekozen moet worden voor extra onderzeeboten, extra bovenwater eenheden, of LAPV's.

Indien de keuze valt op LAPV's zijn er nog drie aspecten die de auteurs hier niet noemen, maar wel (deels) in hun uitgebreidere artikel in het *Marineblad*.³ Het benadrukken van deze aspecten voorkomt dat er gedacht wordt in een eenzijdige oplossingsrichting. Ten eerste de invulling van de LAPV-capaciteit. De Amerikaanse Poseidon is weliswaar op de markt beschikbaar, maar Europese alternatieven zijn in ontwikkeling, wat past in het streven naar meer strategische onafhankelijkheid. Daarbij moet ook gekeken worden naar de integratie met onbemande systemen, waarvan de ontwikkelingen steeds sneller gaan. Ten tweede is het de vraag of het een nationale capaciteit moet worden of dat er Europese pooling mogelijk is. Ook zou Nederland onbemande deelsystemen kunnen leveren die geïntegreerd worden ingezet met bemande LAPV's van de NAVO of EU. Ten derde moeten niet alleen de aanschafkosten, maar ook de exploitatiekosten meewegen, waarbij het maar de vraag is of de LAPV's dan ook financieel gunstiger uitvallen.

Tot slot: een eventuele aanschaf van LAPV's, die ondergetekende ondersteunt, vraagt om nauwe(re) samenwerking tussen CZSK en CLSK en dus joint denken, opleiden en trainen, waardoor we elkaars kracht en cultuur leren kennen en waarderen. Dit gebeurt al met de NH-90 binnen het Defensie Helikopter Commando. Samen sterker, net zoals onderzeeboten en LAPV's samen sterker zijn. ■

2 Zie ook: J.T. van de Kuijt, 'Verkenner onderwater. Het belang van de onderzeeboot als inlichtingsensor', in: *Militaire Spectator* 185 (2016) (3) 109-122.

3 VADM b.d. E. Kopp e.a., 'Langeafstandspatrouillevlieguitgen. Een ontbrekende capaciteit in de gereedschapskist van de krijgsmacht', in: *Marineblad* 129 (2019) (2) 13-17.

Het glas is halfvol

Jaus Müller grijpt in zijn column 'Een wazige glazen bol' terug op het *Eindrapport Verkenningen* uit 2010 en stelt dat de voorspellingen uit het rapport niet zo waarheidsgetrouw bleken voor de langere termijn.¹ Ze gaven in zijn woorden een aardig beeld van wat ons te wachten zou komen te staan, maar de concrete gebeurtenissen en implicaties werden niet voorzien. Aangezien de wereld in zijn ogen steeds onvoorspelbaarder wordt, komt hij tot de conclusie dat de militaire glazen bol steeds waziger wordt en toekomstverkenningen daarmee geen houvast meer kunnen bieden.

Mr. drs. A. van Vark*

Een enigszins deprimerend beeld. Het glas is halfleeg en zal de komende tijd alleen maar leger worden. Een contrast met eerdere oproepen in de *Militaire Spectator* om het strategisch denkvermogen van de Defensieorganisatie te vergroten. Want als de toekomst van oorlog voeren zelden zo onzeker is geweest als nu en die onzekerheid alleen maar toe lijkt te nemen, waarom zouden we hier dan nog kostbare menskracht aan besteden?

Ik zie het minder somber in. Jaus Müller gaat in zijn column niet in op een belangrijk fundament van de Verkenningen, namelijk de vier toekomst-scenario's die in het rapport geschetst worden. Het doel van het maken van toekomstscenario's is om structureel na te kunnen denken over onzekerheid. Hiertoe wordt een aantal voldoende van elkaar verschillende toekomstbeelden geschetst. Deze bieden inzicht in de variatie aan mogelijke toekomstige omgevingen waarin de organisatie terecht zou kunnen komen. Scenario's dienen *mutually exclusive and collectively exhaustive* te zijn. Daarmee wordt bedoeld dat ze onderling niet verenigbaar zijn en gezamenlijk de gehele bandbreedte aan onzekerheid afdekken.

De kunst is vervolgens om op zoek te gaan naar een strategie die succesvol is in alle scenario's. Een dergelijke strategie noem je een robuuste

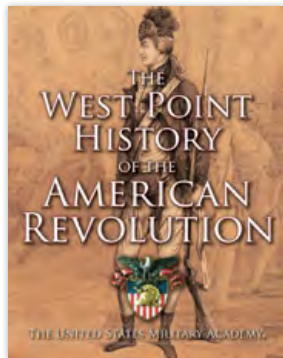
strategie. Deze is opgebouwd uit zogenoemde robuuste beleidsopties (succesvol in elk scenario), 'stop'-opties (succesvol in de meeste scenario's en afschaalbaar in het geval een ander scenario zich voordoet) en 'start'-opties ('op de plank'-opties die bij een specifiek scenario passen en slechts van de plank worden gehaald als de wereld zich in die richting beweegt). Met een dergelijke strategie kan een organisatie snel inspelen op ontwikkelingen in haar omgeving en zo succesvol omgaan met onzekerheid.

De scenariomethode, die inmiddels al decennia lang haar waarde heeft bewezen voor zowel bedrijfsleven als overheid, richt zich niet op het voorspellen van de toekomst, maar op het voorstelbaar maken van de toekomst. Daarmee is zij bij uitstek geschikt voor organisaties die acteren in een omgeving die sterk in beweging is en waarin ontwikkelingen zeer snel gaan.

De auteurs van de Verkenningen hadden dat in 2010 goed in de gaten toen zij vier toekomst-scenario's voor Defensie ontwikkelden, die nu nog jaarlijks op hun validiteit worden gezien. Mijn ervaringen met deze methode binnen de Koninklijke Marechaussee zijn ook zeer positief. Het voorstelbaar maken van meerdere toekomstbeelden bevordert het open staan voor alternatieve perspectieven en stimuleert de creativiteit en het strategisch denkvermogen van de organisatie. De militaire glazen bol wordt dus niet steeds waziger, maar juist scherper. Het glas is halfvol!

* Annelies van Vark is senior adviseur bij de Koninklijke Marechaussee.

1 Jaus Müller, 'Een wazige glazen bol', in: *Militaire Spectator* 188 (2019) (11) 564-565.

The West Point History of the American Revolution

Door Clifford J. Rogers, Ty Seidule en Samuel J. Watson (red.)
New York (Simon and Schuster) 2017
298 blz.
ISBN 9781476782751/ISBN 9781476782768 (ebook)
€ 50,-

Cadetten van de Amerikaanse militaire academie West Point krijgen door de colleges *The history of the military art* nog steeds een gedegen kennis van de militaire geschiedenis mee als basis voor hun professionele loopbaan. De (wetenschappelijke) staf koestert de bijna twee eeuwen oude traditie van het uitgeven van handboeken. Hierin worden de allernieuwste wetenschappelijke inzichten en militaire praktijkervaringen verwerkt en de digitale mogelijkheden ten volle benut. De militair historici van West Point hebben een samenwerkingsverband met Rowan Technology Solutions en dit heeft de *West Point History of Warfare* opgeleverd, een 71 hoofdstukken tellend e-book-overzicht van de militaire geschiedenis van de klassieke oudheid tot heden, rijk van inhoud en met veel kaartanimaties, filmbeelden en illustraties.

De hoofdstukken over twee voor de Amerikaanse natie bepalende oorlogen, de Burgeroorlog en de Tweede Wereldoorlog, zijn na bewerking ook als boek uitgegeven (*The West Point History of the Civil War* en de *West Point History of World War II*, deel 1 en 2). Beide uitgaven zijn ontvangen met lovende recensies in

de militaire vakpers en in gezaghebbende bladen als de *New York Review of Books*.

Nu is een nieuw deel beschikbaar over de opstand van dertien Amerikaanse kolonies tegen het Britse wereldrijk (1775-1783). Mijn conclusie luidt dat de eindredacteuren het hoge niveau hebben weten vast te houden. Ze hebben daarbij een gelukkige hand gehad bij de selectie van de dragende auteurs, naast prof. dr. Samuel J. Watson van West Point zelf twee gezaghebbende externe deskundigen: prof. dr. Edward G. Lengel en prof. dr. Stephen Conway. Ze namen elk twee van de zes hoofdstukken voor hun rekening. Deze auteurs hadden als opdracht 'to bring the smell of gunpowder into the text so that cadets would better understand the intensity of the conflict'. Ze zijn hier volledig in geslaagd.

Individen en context

Hun rode draad is de militaire confrontatie tussen de rebellerende kolonisten en de professionele Britse strijdmacht. Het wapengeweld begint met een poging van generaal Thomas Gage, commandant van de Britse strijdkrachten in Noord-Amerika, om in een tijd van op-

lopende politieke spanningen in Lexington enkele rebellenleiders gevangen te nemen en vervolgens een klein arsenaal van de plaatselijke militie bij Concord te veroveren; plaatsen onder de rook van Boston, het centrum van de Britse macht. De Britse troepen slagen niet in hun opzet en lopen een gevoelige bloedneus op. De Amerikaanse militie belegert de havenstad, maar moet na verbeten strijd de aftocht blazen. De Britten onderkennen na de slag om Boston de militaire kwaliteiten van de rebellen en zijn vanaf dat moment voorzichtiger bij offensieve acties. De auteurs beschrijven het oogmerk en de voorbereidingen van de strijdende partijen in kleine schermutselingen en veldslagen helder en hun analyses van het strijdverloop zijn overtuigend. En ze houden dit vol tot de overgave door Lord Cornwallis in oktober 1781 van Yorktown, waarmee de militaire strijd eigenlijk wordt beslecht, ook al zou het tot september 1783 duren voordat het in Parijs tot een vredesverdrag komt.

Het (soms niet eens goed in kaart gebrachte) terrein, de tijd-ruimtefactoren en het dunbevolkte land vereisen een andere wijze van opereren dan in Europa gangbaar was. *Native Americans* (tot voor kort ook wel aangeduid als indianen), zijn met de plaatselijke omstandigheden vertrouwd en hebben een eigen militaire cultuur ontwikkeld. De Britse troepen en de Amerikaanse kolonisten hebben ook hun manier van optreden aangepast. Prachtige, informatieve kaarten en schetsen ondersteunen het betoog en maken duidelijk voor welke uitdagingen, ook logistieke, de commandanten staan. De kruitdamp is tevens te ruiken door citaten uit brieven van officieren of soldaten, door hun

schetsen van de strijd of door kort na het gevecht gemaakte tekeningen of schilderijen. In aparte tekstblokken krijgt de lezer daarnaast een meer gedetailleerd beeld van de uitmontering van de krijgers. Zo ontstaat de tekst de traditionele campagne-geschiedenis en kan die tot de *new military history* worden gerekend, met veel oog voor de lotgevallen van individuen in oorlogstijd, ingekaderd in een bredere context.

In aparte kaders geven de auteurs reliëf aan de belangrijkste militaire leiders. De lemma's bestrijken een groot aantal personen, onder wie de leider van de Wampanoag-indianen King Philip (ook bekend als Metacom of Metacomet), George Washington, de grondlegger van het Continental Army, de Britse generaal Lord Cornwallis en generaal Nathaniel Greene, de commandant van de Amerikaanse troepen in de zuidelijke staten, die zonder een belangrijke overwinning te boeken de regio toch veilig wist te stellen voor de opstandelingen. Opmerkelijk is dat deze West Point-uitgave ook een kadertekst wijdt aan generaal Benedict Arnold. Arnold voerde in de eerste twee jaar van de oorlog bekwaam Amerikaanse troepen aan in een veldtocht naar Canada en verdiende vervolgens zijn sporen in de veldslagen rond Saratoga. Gevoelens van miskenning werden aangewakkerd door zijn pro-Britse vrouw en leidden tot zijn poging West Point in september 1780 in handen van de Britten te spelen. Zijn naam is vanaf dat moment synoniem aan verraad.

De auteurs plaatsen de militaire confrontatie in een bredere politiek-strategische context. Zij maken duidelijk dat de afloop van de

Zevenjarige Oorlog (1756-1763), met Frankrijk en Engeland als belangrijkste tegenstrevers, en de daaraan gerelateerde confrontatie met de Fransen en veel indianenstammen in Noord-Amerika (1754-1763), tot groeiende spanningen tussen moederland en kolonies leidt. Londen heeft veel investeringen gedaan voor de veiligheid van zijn onderdanen in de nieuwe wereld en wil meer belastinginkomsten uit de dertien kolonies. De Amerikaanse burgers, die snel in aantal toenemen en een groeiende welvaart kennen, treden zelfbewuster op, wat culmineert in hun eis 'no taxation without representation'. Door niet consistent optreden van het moederland ontstaat gaandeweg een vertrouwenscrisis, waarbij enkele heethoofden in Boston olie op het vuur gooien.

Zelfs na de eerste gevechten zijn ook de meeste leden van het Congres nog niet uit op onafhankelijkheid. Britse halsstarrigheid en gebrek aan empathie leiden uiteindelijk tot een scheiding der geesten. George Washington onderkent als een van de eersten dat de kolonisten zonder hulp van bondgenoten niet zijn opgewassen tegen het machtige Albion. Hij wil daarom snel afbreuk doen aan het Britse prestige, waartoe ook pyrrusoverwinningen kunnen bijdragen, ook en vooral om bondgenoten te winnen. Uiteindelijk verkrijgen revanchegevoelens in Parijs, gevoed door bekwaam Amerikaanse diplomaten als John Adams, de overhand en betreedt Frankrijk het strijdperk, weldra gevolgd door Spanje en later de Nederlandse Republiek. Deze alliantie verslechtert de strategische positie van de Britse troepenmacht in Noord-Amerika aanzienlijk. De auteurs maken met grafieken duidelijk dat de Britse suprematie

op zee onder druk komt, dat de Britse troepen zich daardoor niet meer verzekerd weten van aanvoer van versterkingen en bevoorrading en dat zij ook nog troepen moeten vrijmaken voor belangrijker prioriteiten als de bescherming van de winstgevende suikerhandel in het Caribische gebied. Washington gebruikt zijn grote diplomatieke en communicatieve gaven in het Congres en bij de bondgenoten en weet met enig vallen en opstaan het joint en combined optreden onder de knie te krijgen, met de overwinning bij Yorktown als meest aansprekende resultaat.

Mythes doorbreken

De auteurs zijn stellig en overtuigend in hun conclusie dat de Amerikaanse rebellen zonder de Franse interventie hun strijd niet hadden kunnen winnen: 'The Continental Army did not win the war in America, it was on the winning side. It's achievement, Washington's achievement, was to hold off British forces until foreign help could tip the balance in favor of the Revolution' (blz. 217). De auteurs schrikken er niet voor terug om, met argumenten, ook andere opvattingen die in de VS populair zijn kritisch onder de loep te nemen. Zo maken zij korte metten met de mythe dat de Britse officieren arrogante 'domkoppen' waren en de Britse troepenmacht verloren zou hebben door star vast te houden aan een Europese manier van optreden. Zij wijzen erop dat de Britse commandanten worstelden met het ontbreken van een *centre of gravity* aan Amerikaanse kant.

Vernieuwend is de analyse over de steun van de bevolking voor de rebellie. Het initiële enthousiasme over de rebellie raakt al gauw

getemperd door berichten over tegenslagen en ontberingen. Washington en de Britse generaals begrijpen dat een overwinning zonder steun van de bevolking niet mogelijk is. Propaganda zoals schotschriften en cartoons zet de tegenstander in schrille kleuren neer. Uiteindelijk winnen de patriotten de strijd om de *hearts and minds*. De Britten hebben vanaf het uitbreken van de oorlog onvoldoende troepen om de aan hen loyale onderdanen voldoende te beschermen, wat veel kolonisten ervan weerhoudt openlijk hun kant te kiezen. Daarbij komt dat veel van hun indiaanse bondgenoten zich weinig aantrekken van de opdracht om gevangenen hoffelijk te behandelen, terwijl ook de Duitse troepen in Britse dienst niet altijd zachtzinnig tegen de bevolking optreden. Het beeld van een

Amerikaanse natie die als één man, met uitzondering van enkele verdwaasde loyalisten, tegen het machtige moederland opstaat, is met deze uitgave voldoende achterhaald.

Het is interessant hoe de notie van *hearts and minds*, een bekend mantra uit de counterinsurgency, nu ook via een klassieke oorlog cadetten bereikt. Een tweede boodschap die doorklinkt, met Washington als aansprekend voorbeeld, is dat militairen trouw behoren te zijn aan de politieke leiding. Dat laatste punt wordt benadrukt bij de behandeling van de gevolgen van de oorlog. Ondanks de gewapenderhand bevochten onafhankelijkheid zijn de leden van het Congres aanvankelijk gekant tegen het aanhouden van een staand leger. Onrust onder afgezwaaide militairen en raids door

indianenstammen zorgen binnen enkele jaren echter voor een omme-zwaai in het denken. De VS krijgt een klein, staand beroepsleger, dat bij Washington als eerste president in vertrouwde handen is. De ironie van de geschiedenis, zoals de auteurs fijntjes opmerken, is overigens wel dat de VS na de onafhankelijkheid economisch afhankelijker is van Groot-Brittannië dan daarvoor. De VS is politiek onafhankelijk geworden, maar blijft net als een kolonie economisch met handen en voeten gebonden aan Londen.

Dit plezierig leesbare boek is een aanrader voor iedereen met interesse in de Amerikaanse militaire geschiedenis en zeker voor militaire professionals die met West Point-gegraden zaken moeten doen. ■

Drs. P.H. Kamphuis

Schrijft u een gastcolumn in de *Militaire Spectator*?

De redactie van de *Militaire Spectator* biedt lezers de mogelijkheid een gastcolumn te schrijven van maximaal duizend woorden. Het thema is vrij, maar moet passen in de formule van het tijdschrift. Een gastcolumn bevat een relevante boodschap voor de lezers, een gefundeerde eigen mening en juiste en verifieerbare feiten in een logisch opgebouwd betoog. U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Geallieerde mijnenbestrijding op de Westerschelde 1944-1945

‘Now it’s up to us boys!’ Iets in die trant moet Captain Royal Navy Humphrey Hopper, commandant van ruim honderd Britse mijnenvegers, hebben uitgeroepen toen op 3 november 1944 operatie Calendar van start ging. De gevechten in Zeeuws-Vlaanderen en Walcheren waren nog niet eens helemaal afgerond, maar Hopper moest de Westerschelde gaan schoonvegen. In de waterweg tussen de Noordzee en de al in september bevrijde havenstad Antwerpen wemelde het op dat moment nog van de mijnen. Hopper en zijn mannen lieten zich van hun beste kant zien. Al op 26 november was de Westerschelde weer bevaarbaar.

Anselm van der Peet

De mijndreiging bleef nadien echter bestaan. Zo wierp een groep Ju 88-bommenwerpers van de Luftwaffe op 23 januari 1945 tientallen zeemijnen af in de monding van de Westerschelde. Het was een van de laatste, vergeefse Duitse pogingen het geallieerde

scheepvaartverkeer naar het strategisch belangrijke Antwerpen te ontregelen.¹

Operatie Calendar

De Westerschelde heeft een lengte van ongeveer 70 kilometer en is bij haar monding, grofweg tussen Westkapelle en Cadzand, ruim 16 kilometer breed. Stroomopwaarts, richting Antwerpen, wordt de zeearm smaller. Er zijn ondiepten en bochten en er heerst een flink getijdenverschil. Bovendien beperken mistbanken in de wintermaanden vaak het zicht. De vloot mijnenvegers met sleepkabels die in actie

1 Zie ook: B. Koning, ‘Grepn uit de werkelijkheid. De verovering van West Zeeuws-Vlaanderen’, in: *Militaire Spectator* 143 (1952) (8) 502-511. <https://www.militairespectator.nl/sites/default/files/bestanden/uitgaven/1918/1952/1952-0502-01-0143.PDF>.

Operatie Calendar

CARTOGRAFIE NIMH, ERIK VAN OOSTEN

kwam in het kader van operatie Calendar stond dus voor een flinke uitdaging.

Onder bevel van Hopper moesten de ruim honderd mijnenvegers in vier weken de vaarroute van de Noordzee tot aan Antwerpen ontdoen van zeemijnen. Hiervoor waren twee Britse mijnenveegtaakgroepen aangewezen die gewoonlijk in de monding van de Thames opereerden. Force B uit Harwich had zowel kleine (Motor Minesweepers, MMS) als grote mijnenvegers. Deze zouden het gebied westelijk van de monding van de Westerschelde vegen. Force A uit Sheerness veegde de Westerschelde zelf met schepen van het type MMS alsook kleinere vaartuigen, zoals Motor Launches.

Op 2 november kozen beide smaldelen zee. Force B bereikte het operatiegebied zonder problemen. Force A moest zich in het zicht van de Belgische kust terugtrekken nadat drie mijnenvegers waren beschadigd door Duits vuur vanaf Knokke. Na de geallieerde verovering van Knokke, de volgende dag, vervolgden de mijnenvegers uit Sheerness hun weg naar de Westerschelde. Daarbij passeerde Force A de schepen van Force B, die hun eerste zoekslag naar mijnen in de aanlooproutes naar de Westerschelde inmiddels hadden afgerond. De volgende dag, 4 november, begon ook Force A met veegacties. De bemanningen ruimden op de eerste operatiedag tot aan Terneuzen vijftig mijnen, waarna ze deze haven als uitvalsbasis gebruikten. In de volgende twee weken werd vrijwel continu geveegd. De zware kettingen van de westelijk van Walcheren afgemeerde mijnen vormden een dusdanig probleem voor de MMS'en van Force B dat zij deze niet konden lichten. Ter versterking kwamen grotere mijnenvegers uit Groot-Brittannië. De scheepsmacht in de Westerschelde maakte in formatie varende in totaal zestien veegslagen tussen de zeemonding en Antwerpen, om zowel verankerde contactmijnen als akoestische en magnetische mijnen te ruimen. De scheepsmacht uit Sheerness leed intussen ook verliezen. Zo zonk de Britse Motor Launch ML 916 na een explosie tijdens de ruimingsactiviteiten. De totaalscore van geveegde mijnen stond na 14 dagen op 262.

FOTO BEELDBANK NIMH

Geallieerde mijnenvegers in actie, waaronder Hr.Ms. Vlieland

Een tevreden Captain Hopper verklaarde op 26 november de hele Westerschelde 'mijnenvrij', met als kanttekening dat er mogelijk een enkele mijn was achtergebleven. Diezelfde dag arriveerden, na de nodige spanning aan boord, drie kustvaarders in Antwerpen die als experiment door de Westerschelde waren gevaren. Op 28 november volgde een konvooi van grote koopvaardij schepen.

Nederlandse inzet

Force A telde een flottielje Nederlandse MMS'en van de Ameland-klasse, de Hr.Ms. Beveland, Hr.Ms. Terschelling, Hr.Ms. Texel II en Hr.Ms. Vlieland. Deze schepen stonden onder het bevel van luitenant-ter-zee der eerste klasse Anthonie Oepkes. De Nederlandse marinevaartuigen gebruikten vanaf 4 november Terneuzen als uitvalsbasis en opereerden tussen de Wielingen en Bath. Op zaterdag 11 november raakte de Beveland onder commando van Jan Moot zwaar beschadigd nadat vlakbij het schip een mijn tot ontploffing kwam. Het schip van Moot kon niet opnieuw worden ingezet. Van de tot eind november uiteindelijk ruim 260 in en nabij de Westerschelde onschadelijk gemaakte mijnen namen de Nederlanders er 21 voor hun rekening.

Ook Nederlandse loodsen speelden bij het openen van de Westerschelde een rol. Zo was onder de stafleden van Hopper de in 1940 naar Groot-Brittannië uitgeweken Scheldeloods Arie Hoek. Aan boord van de Britse ML 221, het stafschip van Hopper, adviseerde hij de Britten hoe de geallieerde mijnenveger vloot het beste de Westerschelde kon aanlopen en bevaren. Hij stond daarom bij de Royal Navy ook wel bekend als 'Mr Hook van Holland'.

Lees het uitgebreidere verhaal (Bevrijdingskrant 8, januari 2020) op www.75jaarvrij.nl ■

Volkomen normaal

Linda Polman

De spanningen tussen Iran en de VS esca-
leerden in de afgelopen weken. Amerika
staat weer eens op de rand van oorlog en
Amerikanen vinden dat normaal. En toch zien
ze zichzelf graag als een vredelievend volkje en
hun land als een *force for good* in de wereld. Dat
oorlog en militair conflict een constante is in
Amerikaanse levens komt door hun conditio-
nering. Van jongs af aan wordt Amerikanen
geleerd om militarisme zonder vragen te
accepteren.

Die conditionering bestaat uit vele ingrediënten.
Nationalisme en militarisme worden door
Amerikaanse media en andere instituties rijkelijk
over het leven gestrooid. *Support our troops* is wat
de Amerikaanse klok slaat, nooit wordt in twijfel
getrokken dat Amerika het allemaal doet om de
wereld een beetje beter te maken.

Angst is ook een belangrijk element in de
conditionering. Amerikanen worden er door
hun regering en door de media voortdurend aan
herinnerd dat vijanden op de loer liggen. De
Sovjet-dreiging rechtvaardigde miljarden dollars
aan militaire uitgaven en vele woeste militaire
avonturen in alle hoeken en gaten van de
wereld. President Eisenhower waarschuwde zijn
volk nog voor het militair-industriële complex
in zijn afscheidstoespraak in 1961. Hij richtte
zich tot dovemansoren. Van de Koude Oorlog
liepen de Amerikanen trouw aan de vlag de War
on Terror in.

Natuurlijk zijn niet alle gevaren
verzinsels, maar is het nodig om
ze allemaal vol op het orgel en
tot de tanden gewapend te lijf
te gaan? Zonder maatschap-
pelijke discussie of serieuze
kritische analyse? Als in een
reflex wordt militair geweld
geaccepteerd als het antwoord.
Niets wordt ondernomen om
de burger iets bij te

brengen over historische context, over hoe de
vijand er zelf over denkt, of over de complexiteit
van de oorzaken van een conflict.

Ook niet nu Amerika weer afdendert op oorlog
met Iran. Er is geen discussie tussen politici,
geen discussie in de media over de weinig
flatteuze rol van de VS in Iran tot nu toe, geen
vermelding van de coup door de CIA in 1953 die
de democratisch gekozen regering van Iran
omver wierp, wat leidde tot jaren van een door
de VS gesteunde dictatuur, waarin opposanten
werden gemarteld en vermoord. Zowat alle
disputen met Iran, van de gijzeling van 1979-
1981 tot nu, hebben hun wortels in een
geschiedenis die de Iraniërs tegen wil en dank
delen met de Amerikanen. Maar geen woord
daarover. Iran is voor de meeste Amerikanen
gewoon een van de vele broeikassen voor
terrorisme.

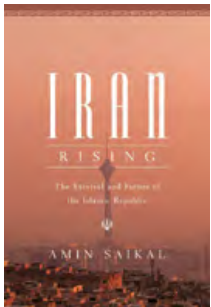
Anti-intellectualisme is misschien wel het
belangrijkste ingrediënt in de conditionering
van Amerikanen voor oorlog. De VS is het enige
ontwikkelde land ter wereld dat eist dat
scholieren het liefst dagelijks trouw zweren aan
de Amerikaanse vlag, zonder vragen te stellen.
Amerikanen die wel vragen stellen worden
weggezet als *troublemakers*.

Amerika geeft 650 miljard dollar per jaar uit
aan zijn strijdkrachten, oneindig veel meer
dan welk land ter wereld ook, en houdt er
800 militaire bases in 80 landen op na.

Amerikanen vinden dat normaal.
Ze vinden het ook normaal dat
militaire vliegtuigen voor
belangrijke footballwedstrijden
een *fly-over* boven het stadion
doen. En dat steeds meer jonge
mensen een opleiding alleen
kunnen betalen als ze eerst
een paar jaar in dienst
gaan. Vragen?
Geen vragen. ■

SIGNALERINGEN

Iran Rising

The Survival and Future of the Islamic Republic
Door Amin Saikal
Princeton (Princeton University Press) 2019
344 blz.
ISBN 9780691175478
€ 27,-

Iran heeft zich ontwikkeld tot een van de belangrijkste spelers in het Midden-Oosten. In *Iran rising* vertelt Amin Saikal hoe het Iraanse regime wist te overleven, ondanks voortdurende binnenlandse strubbelingen, westerse sancties, en andere uitdagingen. Saikal behandelt de recente geschiedenis van het land, met de revolutie van 1978-79 als beginpunt. Die revolutie zette verschillende ontwikkelingen in gang, zoals oorlog met Irak, spanningen met Arabische buurlanden, en vijandelijkheden tussen Iran en Israël en de VS. Saikal benadrukt het behendige optreden van het Iraanse regime in de Golfoorlogen en de Syrische crisis. Iran dankt zijn succes aan zijn politieke orde, met een theocratische leider en een gekozen president en parlement.

Krijgsmacht en handelsgeest

Om het machtsevenwicht in Europa (1648-1813)
Door Marc van Alphen, Jan Hoffenaar, Alan Lemmers en Christiaan van der Spek (red.)
Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2019
552 blz.
ISBN 9789024430383
€ 51,90

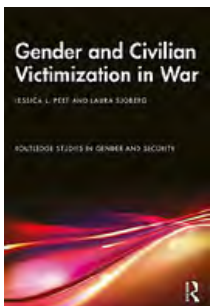
In 1667, het jaar van de Tocht naar Chatham, stond de Republiek op het toppunt van haar roem. Anderhalve eeuw later was daar weinig meer van over en werd ons land door Napoleon van de politieke landkaart geveegd. Dit boek geeft een militaire verklaring voor het 'wonder' in de zeventiende eeuw en de neergang die daarna volgde. Hoe waren leger en vloot in de Republiek georganiseerd en gefinancierd? Welke tactieken werden gebruikt en hoe functioneerde de militaire leiding? Waar kwamen de Staatse troepen vandaan en hoe was de samenleving erbij betrokken? Hoe leefden de tienduizenden anonieme matrozen en soldaten, en hoe keken de burgers tegen hen aan? Alle auteurs zijn verbonden aan het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Russians Among Us

Sleeper Cells, Ghost Stories, and the Hunt for Putin's Spies
Door Gordon Corera
New York (HarperCollins) 2020
448 blz.
ISBN 9780062889416
€ 30,-

In *Russians among us* beschrijft BBC-journalist Gordon Corera moderne Russische spionageoperaties in de VS en de tegenmaatregelen van de FBI. De arrestatie van *sleeper agents* in 2010 werd toentertijd gezien als een terugkeer naar de Koude Oorlog. Corera betoogt echter dat de Russische dreiging nooit is weggeweest, en dat er juist een nieuwe, meer disruptieve fase is aangebroken. Hij gaat hierbij in op president Poetins spionagecampagne tegen het Westen, de intensivering daarvan in het laatste decennium, en de gemiste signalen. Daarnaast is er onder andere aandacht voor de ontwikkeling van Russische spionageactiviteiten, inclusief de inzet van *cyber illegals* die bijvoorbeeld de Amerikaanse verkiezingen van 2020 bedreigen.

Gender and Civilian Victimization in War

Door Jessica L. Peet en Laura Sjoberg
New York (Routledge) 2019
192 blz.
ISBN 9781138290839
€ 33,-

In dit deel van The Routledge Studies in Gender and Security-serie verkennen Jessica Peet en Laura Sjoberg de rol van gender in oorlog. Hoe beïnvloedt gender de strategieën van strijdende partijen als het gaat om het aanvallen of juist beschermen van burgers? Aan de hand van historische en contemporaine voorbeelden, zoals de 'Rape of Berlin' in de Tweede Wereldoorlog en het huidige conflict in Nigeria, betogen de auteurs dat gender centraal staat in de beeldvorming van strijdende partijen, zowel over zichzelf als over hun tegenstanders. Gender speelt daarom een rol in strategische en tactische keuzes in de strijd.

